

KONFÜÇYÜS VE MEVLÂNA'DA İYİ YÖNETİŞİM

Good Governance in Confucius and Rûmî

Prof. Dr. Ergin ERGÜL*

Geliş Tarihi: 10.10.2023 | Yayına Kabul Tarihi: 10.11.2023

Öz

Konfüçyüs MÖ 479- 551 yılları arasında hayat sürmüş, ismi Çin medeniyetiyle özdeşleşmiş evrensel bir bilge düşünürdür. Mevlâna ise 1207-1273 yılları arasında yaşamış İslam medeniyetinin önde gelen evrensel bilge düşünürleri arasındadır. Her iki düşünür de gerek kendi dönemlerinde gerekse eserleri üzerinden yetiştirdikleri öğrencileri ve oluşturdukları öğretim geleneğiyle adeta tek kişilik üniversite olarak nitelendirilebilir. Yönetim, siyasal toplum ve medeniyetlerin varlık koşulu olan evrensel bir olgudur. Düşünce tarihinde düşünürlerin yönetim olgusuna ilgileri, özellikle iyi ve kötü yönetimin nitelikleri, öğeleri ve sonuçları üzerine yaptıkları değerlendirmelerde görülmektedir. Günümüzde bilhassa "iyi yönetim" terimi altında yeniden canlanan ve önem kazanan "iyi yönetim" kavramının ve unsurlarının düşünsel kökenleri Batı'da genellikle Platon ve Aristo gibi İlk Çağ Grek düşünürlerine referansla ele alınmaktadır. Oysa insan toplumlarıyla birlikte var olan yönetim olgusunun evrenselliği, konunun Batı dışındaki medeniyetler bakımından da değerlendirilmesini önemli kılmaktadır. Bu nedenle çalışma günümüzde Batı dışı iki yaşayan kadim medeniyetin önde gelen düşünürleri olan Konfüçyüs ve Mevlâna perspektifinden iyi yönetim kapsamındaki insan odaklı yönetim, erdem ve yönetim etiği, adalet ve hakkaniyet, dürüstlük ve doğruluk ile ehliyet ve liyakat unsurlarını karşılaştırmalı olarak ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konfüçyüs, Mevlana, Yönetim, İyi Yönetişim, Medeniyet

Abstract

Confucius, who lived between 479-551 BC, is a universal wise thinker whose name is identified with the Chinese civilization. Rûmî, on the other hand, is among the leading universal wise thinkers of Islamic civilization who lived between 1207-1273. Both thinkers can be described as a one-man university with the students they have trained and the teaching tradition they have created, both in their own time and through their works. Governance is a universal phenomenon that is the condition of the existence of political societies and civilizations. In the history of thought, the interest of thinkers in the phenomenon of governance is seen especially in their evaluations of the qualities, elements and results of good and bad governance. The intellectual origins of the concept of government since "and its elements, which have been revived and gained importance, especially under the term "good governance", are generally discussed in the West with reference to ancient Greek thinkers such as Plato and Aristotle. However, the universality of the government phenomenon that exists with human societies makes it important to evaluate the subject in terms of civilizations other than the West. For this reason, the study aims to comparatively address the elements of human-oriented government, virtue and public ethics, justice and fairness, honesty and integrity, and competence and merit within the scope of good governance from the perspective of Confucius and Rûmî the leading thinkers of two ancient non-Western civilizations.

Keywords: Confucius, Rumi, Government, Good Governance, Civilization

* Ankara Medipol Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, ergin.ergul@ankaramedipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6974-6594

1. GİRİŞ

Yönetişim kavramının çok defa yönetim kavramı yerine kullanıldığı gözlenmektedir. Diğer yandan farklı çağlar ve farklı medeniyetlerde yaşamış düşünürler arasındaki düşünce benzerliklerinin benzer hayat deneyimleri ile dönemlerinin sosyal, ekonomik ve siyasi koşullarıyla bağlantılı olduğu bilinmektedir. Bu nedenle ilk olarak iyi yönetim ve yönetişim kavramlarının dilsel ve tarihi kökeni kısaca ele alınacaktır. Ardından genel hatlarıyla her iki düşünürün yaşamları, çağlarının sosyal ve siyasi koşulları ile dönemlerinde oynadıkları rol ve kendilerinden sonraki çağlara etkileri arasındaki benzerlik ve farklılıklar irdelenecektir. Son olarak da iyi yönetişimin kadim unsurları olarak görülebilecek temel başlıklarda her iki düşünürün görüşleri ele alınıp yorumlanacaktır.

Batı dillerinde geçmişten gelen “yönetim” ile 1990’lardan itibaren yaygınlık kazanan “yönetişim” terimlerinin etimolojik kökeni Yunanca “kubernân” (bir gemiyi veya savaş arabasını sürme) filidir. Terim mecazi olarak insanları yönetme olgusunu belirtmek için ilk defa Platon tarafından kullanılmıştır. Bu fiil Latince “gubernare” fiiline, o da günümüzde belli başlı Batı dillerinde konuya ilişkin mevcut terimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu terimler ve Türkçe karşılıkları aşağıda, tablo halinde gösterilmektedir.¹

Yunanca köken	kubernân		
Latince	gubernare		
Fransızca	gouverner	gouvernement	gouvernance
İngilizce	govern	government	governance
İspanyolca	gobernar	gobierno	gobernanza
Portekizce	governar	governo	governança
İtalyanca	governare	governo	governamento
Türkçe	Yönetmek, idare etmek	yönetim	yönetişim

İngilizce yönetim (*government*) en geniş anlamıyla, düzenli yönetilmenin (*rule*) sürdürüldüğü herhangi bir mekanizmayı ifade eder; temel özellik olarak, kolektif kararları alma ile bunları uygulama kapasitelerini içerir (Shama, 2017:2). İngilizce yönetişim (*governance*) kelimesi ise, 1990’larda Anglo-Sakson iktisatçılar

¹ Tablo Huynh-Quan-Suu’nun makalesinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur (Bkz. Corinne Huynh-Quan-Suu, Étymologie du terme “gouvernance”, tarihsiz, https://ec.europa.eu/governance/docs/doc5_fr.pdf), erişim tarihi: 4.4.2023.

ve siyaset bilimciler ile bazı uluslararası kurumlar (özellikle Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu) tarafından yeni “yönetim sanatı veya biçimi” ni tanımlamak için yeniden canlandırılmıştır, Ancak buna bir yandan kurum olarak devletle olan ayrımı net bir şekilde belirtmek; diğer yandan, daha nadir kullanılan bir terim altında, her düzeyde (ulusal, aynı zamanda yerel, bölgesel ve uluslararası) sivil toplumun katılımına dayalı yeni bir kamusal yönetim biçimini teşvik etme kaygıları eklenmiştir (Huynh-Quan-Suu, tarihsiz).

Yönetişim teriminin, günümüzde gerek Fransızca gerek İngilizce’de de muğlak biçimde sıklıkla kullanıldığı gözlenmektedir. Kavramın kurumsal boyutu, genellikle sürdürülebilir kalkınma kavramının ayrılmaz bir parçası olarak sunulsa da, onunla doğmamıştır (Joumard, 2009:7). Çünkü, yönetişim kavramının tanımladığı olgu aslında insanlık medeniyetinin kendisi kadar eskidir. Bu, tarihte ve kadim düşünür ve bilgelerin eserlerinde izi sürülebilir bir terimdir. Aslında her tür siyaset teorisi iyi yönetişimi gerçekleştirmeyi amaçlar. Ancak, her düşünürün veya siyaset teorisininin bu amaca ulaşmak için kendi yöntemi vardır (Shama. 2017). Batı’dan Sokrates, Platon, Aristoteles, Hobbes, Locke, Rousseau, gibi siyasi düşünürler bu bağlamda ilk akla gelenlerdir. Onlar toplum, siyaset ve devlet üzerine düşüncelerinde “yönetim” ve “iyi yönetimden”den bahsetmişlerdir. Medeniyetimizden ise, Abdülhamit El-Katib (668-750), Tahir b. Hüseyin (776-822), Farabi (870-950), Mevlâna (1207-1273), Sadi Şirazi (1210-1292) ve İbn Haldun (1332-1406) bu konuda ilk akla gelen düşünürlerdir (Ombudsmanlık, 2020 : 14-16).

Platon açısından genel olarak, iyi yönetişim, devlet işlerinin idaresinde yolsuzluğun olmaması olarak tanımlanır. Dolayısıyla devlet malının, kamu fonlarının çalınması kaçınılması gereken bir şeydir. Bu nedenle iyi bir lider, gece gündüz genel çıkarları gözetmelidir. Kamu güvenliğini ve düzenini sağlayabilmelidir. Özetle, iyi bir yönetici sadece vatandaşlarının mutluluğunu hedeflemelidir (M.Ralisimanana, 2013: 13).

Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu 2008 yılında iyi yönetişim (Fr.*bonne gouvernance*, İng. *good governance*) ve iyi idare (Fr.*bonne administration*, İng. *good government*) kavramlarını açıklığa kavuşturmayı amaçlayan bir rapor yayınlamıştır. Rapor iyi yönetişim kavramının kökenleri başlığı altında düşünür olarak sadece Yunan Medeniyetinden Aristo’ya atıf yapmaktadır. Rapora göre;

Yönetişim kavramı çok eskidir: Etik ve adil bir yönetici tarafından yönetilen bir Devlet tanımında iyi yönetişimden bahsedildiği Aristoteles'in çalışmasında zaten mevcuttur (Commission de Venise, 2011 : 3). Sebastian'a göre de; yönetişimde dürüstlük kavramı, kökleri antik Yunan ve Roma felsefesine dayanan uzun ve çeşitli bir tarihe sahiptir. Bu toplumlarda, kamusal yaşamda bütünlük ve dürüstlük fikri çok değerliydi ve Aristoteles gibi filozoflar, iyi yönetimin yöneticilerin erdemine ve ahlaki karakterine bağlı olduğunu savunmuşlardır (Sebastian, 2023). Gerçekten de Aristo ve iyi yönetişim konusunda İngilizce'de geniş bir literatür mevcuttur (Dumitrescu, 2023). Görüldüğü üzere, 1990'ların yönetişimi, kadim "iyi yönetimin" in yeni bir biçimini olarak ortaya çıkmıştır. Küresel çağda, yönetişim başlıbaşına bir kavram olarak alınır ve ekonomik, siyasi, sosyal veya kültürel hayatın her boyutunda "yönetim" i (*management*) ifade eder. Yönetişim kavramı ayrıca, hükümet organları ile vatandaşlar arasındaki etkileşimli ilişkiyi ifade etmektedir.

İyi yönetişim, karşıt anlamlısı olan kötü yönetime karşı başvuru yolları sağlamakta, yanlı davranma, ayrımcılık, adaletsizlik, hantallık, kırtasiyecilik gibi kötü yönetim uygulamalarına karşılık tarafsızlık, eşitlik, adalet ve hakkaniyet ve etkinlik gibi kavram ve ilkeleri temel almaktadır.

Venedik Komisyonu'na² göre, günümüzde, "yönetişim" terimi, kurumsal yönetişim veya uluslararası, ulusal ve yerel yönetişim gibi çeşitli bağlamlarda karar alma sürecini ve kararların uygulanmasını ifade etmek için giderek daha fazla kullanılmaktadır (Commission de Venise, 2011: 3). Ayrıca iyi yönetimi de kapsadığı kabul edilen iyi yönetişim, genellikle aşağıdakileri içeren çok sayıda unsurdan oluşmaktadır: Sorumluluk; şeffaflık; vatandaşların ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi; etkililik; etkinlik; açıklık; katılım; öngörülebilirlik; hukuk devleti; tutarlılık; hakkaniyet; etik davranış; yolsuzlukla mücadele; prosedürlerin makul bir süre içinde sonuçlandırılması; insan haklarının korunması; idari süreçlerin basitleştirilmesi (Commission de Venise, 2011: 19).

Görüldüğü üzere, yönetişim, ortak yarar konularına ilişkin karar verme ve düzenleme alanlarında yönetim süreçleri, kurumları ile süreçleri ve uygulamalar bütünü anlamına gelir. İyi yönetişim, yönetim sürecine normatif veya değerlendirici

² Tam adı Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu olan Venedik Komisyonu, Avrupa Konseyi'nin 1990 yılında kurulan ve anayasal sorunlar hakkında görüş verem bir danışma organıdır. 46 Avrupa Konseyi üyesi ve 15 Avrupa dışı olmak üzere 61 üye devletten oluşmaktadır. İnternet sayfası için bkz. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=FR

bir boyut ekler. Bu anlamda “kamu’da iyi yönetim”, Devlet içinde ve Devlet, Devlet dışı kurumlar ve vatandaşlar arasında uygulanan ve kamu otoritesinin uygulanmasını ve genel çıkar hizmetinde karar almayı yöneten resmi veya gayri resmi kurallar, prosedürler, uygulamalar ve etkileşimler dizisi anlamına gelir. İyi yönetim kavramının, kamu yönetiminin idari ve hukuki denetim ölçütü ve aynı zamanda bir hak kategorisi olarak kabul edilmesi oldukça yeni bir gelişmedir (Ombudsmanlık, 2020: 12)

Kavrama insan hakları açısından bakıldığında, öncelikle kamu kurumlarının kamu işlerini yürütmesi, kamu kaynaklarını yönetmesi ve insan haklarının gerçekleştirilmesini sağlaması sürecini ifade eder. BM İnsan Hakları Konseyi, iyi yönetişimin temel sütunlarının şunlar olduğunu kabul etmiştir: Şeffaflık; sorumluluk; eylemleri için hesap verebilirlik; katılım; nüfusun ihtiyaçlarını karşılama yeteneği (Nations Unis, 2023).

İyi yönetim üzerine düşünme olayı sadece İlk Çağ’ın ve Batı’nın siyasi düşünürlerinin eserlerine özgü değildir. Platon ve Aristodan önce yaşamış Konfüçyüs ve Hobbes, Locke ve Rousseau’dan önce yaşamış Mevlâna gibi insanın ve toplumun yetkinliğini ve mutluluğunu düşüncelerinin merkezine koyan Batı dışı medeniyetlerin bilgilerinin eserlerinde de iyi yönetişimin işlendiğini görmek mümkündür.

Ülkemizde, 2010 Anayasa Değişikliğiyle, herkese idarenin işleyişiyle ilgili konularda kamu denetçiliğine şikâyet başvurusunda bulunma hakkı tanınmış ve TBMM’ne bağlı bir anayasal kurum olarak Kamu Denetçiliği Kurumu oluşturulmuştur. 14/6/2012 tarih ve 6328 sayılı Kanunla da Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmakla görevlendirilmiştir.

Medeniyetimizde derin köklere sahip Kamu Denetçiliği Kurumunun anayasal bir kurum olarak kurulması anayasa koyucunun iyi yönetime verdiği önemin göstergesidir. Böylece idare ile birey arasında karşılaşılan uyuşmazlıkların bağımsız bir yapı içerisinde etkin bir şekilde çözümü amaçlanmıştır (Ombudsman, 2020: 24).

2. İKİ MEDENİYET DÜŞÜNÜRÜNÜN BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

Konfüçyüs MÖ 479-551 yılları arasında Çin'de yaşamış tarihin en önemli ve en tanınmış filozoflarından biridir. Filozof, öğretmen ve yöneticilere doğru yolu göstermeye çalışan bir danışman olarak öne çıkmıştır. Çin tarih, kültür ve medeniyetini anlamak için Konfüçyüs'ü anlamak çok önemlidir. Çin düşüncesinin en temel metinlerinden sayılan "Konuşmalar" (*Lunyu*) eseri de Konfüçyüs'ün ve içinden çıktığı medeniyetin anlaşılması için okunması ve incelenmesi gereken en önemli eserlerdendir (Fidan, 2021: vii).

Mevlâna ise 1207-1273 yıllarında yaşamış İslam dünyasının yetiştirdiği en önemli evrensel bilge düşünürlerden biridir. O, bugün Afganistan topraklarında kalan, dönemin önemli bilim ve kültür merkezi olan Harzemşahlar Devletinin başkenti Belh'te doğmakla birlikte hayatının önemli bölümünü Selçuklu Türkiye'sinin başkenti Konya'da geçirmiştir (Ergül, 2019: 12). Onun yaşadığı yüzyılda öğrencileri ve sevenleri için eğitici bir eser olarak tasarladığı Mesnevi adlı kapsamlı eseri günümüzde birçok dile çevrilmiş olup insanlığa ilham vermeye devam etmektedir. İslam Medeniyeti özellikle de onun en gelişmiş ve günümüze en yakın halkası olan Osmanlı Türk Medeniyeti Mevlâna bilinmeden anlaşılabilir. Mesnevi gerek Osmanlı Türkiye'sinde gerekse Hint yarımadasında hüküm süren Babür Türk Devleti'nde bilginler yanında devlet adamlarının ve idarecilerinin de ilgisini çeken ve faydalandıkları bir eser olmuştur (Alam, 2021:143).

Konfüçyüs'ün kendisi kitap yazmış değildir. Yaptığı iş daha önce yazılmış kitapları derlemektir. Böylece çok sayıda kitabın, devlet arşivindeki bilginin, eski geleneklerin kaybolmasını önlemiş, günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Daha sonraları, Konfüçyüs'e duyulan saygıdan dolayı bunlara "*Jing*" yani "Klasik" adı verilmiştir. Konfüçyüs tarafından derlenmiş kitaplar şunlardır: Değişimler Kitabı, Belgeler Klasığı, Şiirler Klasığı, Törenler Klasığı, İlkbahar-Sonbahar Kayıtları ve Müzik Kitabı. Bu kitaplar eski dönemlerle ilgili felsefe, politika, tarih ve edebiyat gibi konularda kaynak kitap olarak kullanılmıştır. Hatta bu kitapların çok geniş bir coğrafyada ders kitabı olarak okutulduğu anlaşılmaktadır. Çok sayıda kitabı yeniden derleyen Konfüçyüs, aynı zamanda öğrenci yetiştirmeye devam etmiştir (Kao, 1938: 17; Okay, 2017: 16, 43). Konuşmalar Kitabı ise Konfüçyüs'ün öğrencileriyle ya da o dönemde yaşamış olan bazı kişilerle olan konuşmalarını içermektedir. Konfüçyüs'ün öğrencileri tarafından kaleme alınan bu kitap onun

düşüncelerini en doğru aktaran eser niteliği taşıır (Okay, 2017: 49). Mevlâna'nın eserleri Konfüçyüs'ün aksine kendi düşünce ve gönül dünyasının ürünü olup şiirlerinin, sohbetlerinin ve vaazlarının (oğlu Sultan Veled, müridi Çelebi Hüsâmeddin ve yakın dostları tarafından) yazıya geçirilmesi ve mektuplarının derlenmesi şeklinde (çoğu) hayatında iken kitaplaştırılmıştır. Mesnevi dışında, Rubailer, Divân-ı Kebîr, Fihi Mâ-Fih, Yedi Meclis (Mecalis-i Seb'a) ve Mektuplar başlıca eserleridir.

Çinli düşünürün asıl adı "*K'iou Tchoungny*" ise de, o, öğrencileri ve takipçileri tarafından "Büyük Efendi" anlamına gelen "*Koung-Fu-Tse*" adıyla anılmıştır. 17. Yüzyıl'da Batılı Hristiyan misyonerler bu kelimeleri birleştirerek Latinceye Confucius olarak uyarlamışlar ve bütün dünyada bu adla anılmıştır (Kao, 1930: 14). İslam dünyasında özellikle "*Mevlâna*" (Türkçe), "*Molana*" (Farsça) gibi lakaplarla tanınan düşünürün asıl ismi ise Muhammed'dir. Lakaplar, öğrencileri, takipçileri ve sevenleri tarafından "Efendimiz, Üstadımız, Hocamız" anlamlarında kullanılmıştır. Batı dünyasında kullanılan Rûmî lakabı ise onun hayatının en uzun ve önemli dönemini geçirdiği Anadolu'ya nispetle Anadolu anlamı taşıır.

Konfüçyüs kökenleri bir prence dayanan soylu bir aileden gelmektedir. İyi bir eğitim almış otuz yaşlarında eğitimini tamamlamak için başkente gitmiş orada Taoizm'in kurucusu meşhur filozof Lao-tse ile karşılaşmıştır (Kao, 1930: 14). Soyu ilk Halife Hazreti Ebu Bekir'e uzanan (Can, 2011: 32) "Bilginler Sultanı" lakaplı bir âlim ve ârif babanın oğlu olan Mevlâna da iyi bir eğitim almış, ailesinin Belh'ten Konya'ya uzanan göç yolculuğunda birçok yeri ve âlimi görmüş ve tanımıştır. Kaynaklar bu yolculuk sırasında özellikle tanınmış sufi Ferîdüddin Attâr (1145-1221) ile karşılaşmasına büyük önem atfederler. Ayrıca özellikle hukuk alanında kendini daha da geliştirmek için dönemin ünlü bilim merkezleri olan Halep ve Şam'a seyahat etmiştir.

Konfüçyüs geleneği, Çin, Tayvan, Japonya, Kore'den başlayarak Vietnam'a kadar tüm Güneydoğu Asya'da çoğunluğun hayatını etkilemiş; davranışlarını, eylemlerini, toplumsal değerlerini oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Buna ek olarak Çin'in uzun devlet geleneğini ve kurumlarını kökten etkilemiş ve biçimlendirmiştir (Özdemir, 2020: 17). Mevlâna da geçmişte İslam medeniyetinde Osmanlı, İran, Hindistan coğrafyalarında etkili olduğu gibi günümüzde de tüm dünyada etkili olmaya devam etmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren "ABD'nin en

sevilen şairi”, “en çok satan şairi”, “dünyanın en sevilen şairi” gibi nitelendirmelerle anılmakta ve tüm dünyada artarak okunmaya ve incelenmeye devam etmektedir. Aynı zamanda, ona gösterilen akademik ilgi de dünyanın dört köşesinde sürekli artmakta, birçok akademisyen meslek hayatının büyük bölümünü Mevlâna üzerine çalışmalara adanmaktadır (Lewis, 2010: 38).

Belirtmek gerekir ki, Mevlâna, öncelikle Farsça, Türkçe, Arapça, Rumca ve İbranice bilen bir entelektüel, bilim adamı ve hukukçu, ardından mistik tutku ve acıyla belki de tüm zamanların en büyük aşk, adalet ve özgürlük şairi, ama hepsinin üzerinde evrensel bir bilge ve düşünürdür (Ergül, 2019:30).

Hiç kuşkusuz tarihi bir kişiliğin evrensel olması, düşüncesinin evrensel kabul edilmesi, onun kendi çağından sonra da insanlığın temel ve evrensel nitelikteki sorunlarının çözümünde bir ilham kaynağı olması anlamına gelir. Bu bakımdan çalışmada ele aldığımız her iki düşünür de kendi medeniyetlerini ve zamanlarını aşan evrensel şahsiyetlerdir.

Konfüçyüs Çin’de merkezi otoritenin zayıfladığı bir dönemde Lu Beyliği’nde dünyaya gelmiştir. Konfüçyüs’ün yaşadığı İlkbahar-Sonbahar döneminin son yılları, toplumsal düzenin alt üst olduğu, Zhou Hanedanlığının ritüellere dayalı kurallarının ve mevcut ahlaki normlarının çözüldüğü bir dönemdir (Kalkır, 2018: 98). Doğumundan iki yıl kadar önce merkezi Zhou Hanedanı (MÖ 1100-MÖ 256) yönetimine bağlı çok sayıda şehir-devlet veya beylik ortaya çıkmıştı. Konfüçyüs dünyaya geldiğinde çok sayıdaki bu beyliklerden sadece dördü kalmıştı. Birbirleriyle savaş halinde olan bu beylikler Çin’i denetim altına almak için kazanılabilemeyen bir mücadeleyi devam ettirmekteydi. Bu dönem Çin için bir kargaşa çağıydı. Diğer taraftan beylikler arasındaki bu mücadele Çin tarihindeki en parlak düşünsel dönemlerden birinin doğuşuna yol açmıştır (Bojun, 2021: viii). Konfüçyüs Çin tarihinin siyasi bakımdan en bunalımlı yılları olan bir döneme birebir tanıklık etmiştir. O kadim Çin dinini ve sistemini toplumsal yaşamda etkili olacak şekilde canlandırmak için Çin geleneğindeki yönetimle ilgili bilgileri toplamış, toplumsal yaşam ve törenlerle ilgili hususları bir araya getirmiş, yaşayan ahlak ve geleneklerin devamını sağlamaya çalışmış, böylece atalar kültürüne dayalı Çin medeniyetini ortaya koymuştur (Fetrahoglu, 2004: 311). Mevlâna’nın yaşadığı 13. yüzyıl özelde Anadolu ve İslâm dünyası için de çetin ve bunalımlı bir çağdı. Bu dönemde Anadolu ilk olarak Batı’dan gelen Haçlı saldırganlığına karşı

olağanüstü bir varoluş mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Bunu Anadolu'nun maddî ve mânevî tahribâtına yol açan Moğol istilası izlemiştir. Diğer yandan ülke Selçuklu şehzadelerinin iktidar mücadeleleri ve iç isyanlarla sarsılmıştır. Yaşananlar Anadolu insanında bezginliğe, karamsarlığa ve ümitsizliğe yol açmıştır (Ergül, 2019: 12).

Dolayısıyla her iki düşünür her ne kadar farklı devirlere tekabül etse de aslında onların yaşadığı dönemler siyasal ve sosyal yönden benzerlik gösterir. İki düşünür de savaşların hüküm sürdüğü buhranlı bir zaman dilimine tanıklık etmiştir (Sertdemir, 2021: 360).

Konfüçyüs döneminde “Yüz okul” diye adlandırılan felsefe akımlarının taraftarları, beylikler arasında kendilerine yer ve destek bulmaya çalışmaktaydı. Konfüçyüs de bu düşünürlerden biriydi ve beylikler arasında seyahat ederek yöneticileri düşünce ve görüşlerini uygulamaya geçirmeleri için ikna etmeye uğraşıyordu. Konfüçyüs Platon'un Akademisi'nden yaklaşık yüzyıl önce kendi okulunu kurmuştur. Akademisinde şiir, müzik, tarih, belgeler ve kroniklerden oluşan temel antik metinleri kullanmıştır. Bu metinler sonraki yüzyıllarda Çin medeniyetinin ana kaynakları olarak kabul edilmiştir (Fidan, 2021: viii). Kendi Akademisini kurduktan sonra birçok siyaset adamı onun tecrübelerinden yararlanmak üzere kendisine başvurmuştur. Bu itibarla Konfüçyüs'ün yaşadığı dönemde Çin siyasetinde oldukça etkili olduğu söylenebilir. Gerek devlet adamı olma arzusu, gerek siyasi deneyimi ve gerekse de kendisine fikir danışmaya gelen şahıslar, Konuşmalar'ın birçok yerinde göze çarpmaktadır (Akar, 2017: 13). Mevlâna, çalkantılı, çatışmalı ve yoğun iktidar mücadelelerine sahne olan bir dönemde, gündelik siyasi çekişmelerden uzak kalmayı seçmiştir. Öğrencilerini akli ve manevi bilimlerin yanında ney, rebap ve sema ile de eğitmiştir. Ancak bu durum, onun toplumun sorunlarına kayıtsız kaldığı anlamına gelmemektedir. Bilakis o, bireyin, toplumun ve insanlığın sorunlarını dikkatli şekilde gözlemlemiş ve eserlerinde bunların kaynağını adaletsizlik, kötü yönetim, insan hakları ihlalleri, ayrımcılık, baskı, şiddet, bağnazlık, aşırılık ve yolsuzluk gibi sebeplerle açıklamıştır. Tüm bu sorunlara çözüm olarak ise, hak, adalet, özgürlük, eşitlik, sevgi, kardeşlik, birlik, insanlık onuruna ve insan haklarına saygı, hoşgörü vb. evrensel insanlık değerlerini öne çıkarmıştır (Ergül, 2019: IX). Mevlâna'nın Fihî-Mâ-Fih adlı eserinden anlaşılacağı gibi sohbetlerini takip edenler arasında dönemin başbakanı Emir Pervane ile vezirler, emirler, bürokratlar ve hâkimler de yer almaktadır.

Kao'ya göre Konfüçyüs Tanrı'ya inanırdı ve İlahi Takdir'in koyduğu yasalara en içten ve derin bir saygıyla uyardı (Kao, 1930: 16). Konfüçyüs, evrende her şeye hükmeden bilinemeyen, tanımlanamayan ve açıklanamayan ilahi bir güç anlamında “*Tian*” kavramını kullanır. Ama Konfüçyüs yorumcuları çoğunlukla, bu kavramın semavi dinlerdeki Tanrı karşılığı olmadığını belirtir. Öte yandan, “Yol”, yani “*dao*”, Konfüçyüs'ün öğretilerinde merkezi öneme sahip bir kavramdır. Bu erdemi, adaleti, inceliği, içtenliği ve saygıyı da içine almaktadır. Ona göre bütün tabiatın, bilhassa göklerin, yani bir kelimeyle Gök'ün işleyiş yasalarıdır. İnsan da bu nedenle kendi doğasının gereği olarak Yol'da yürümeli, dünyaya Yol'dan geldiği gibi onu Yol'dan terk etmelidir. Konfüçyüs'e göre bu insan olmanın gerektirdiği başlıca yükümlülüktür ve nasıl ki bir odayı kapıdan geçmeksizin terk edemiyorsak, dünyayı da Yol'u izlemeksizin terk edemeyiz (Akar, 2017: 12). Bunun yanında “*Tian dao*” (evrenin doğal düzeni) ve “*Tian ming*” (kader/alinyazısı) de Konfüçyüs öğretisinin önemli kavramlarından. Ancak Konfüçyüs, öğretilerinde öteki dünyadan bahsetmez; iyiliğin ve kötülüğün karşılığı olarak ödül veya cezadan bahis açmaz. Öğrencilerini maneviyat ve sosyal ilişkiler hakkında daima bu dünyadan hareketle düşünmeye yönlendirir (Akar, 2017: 11). Dolayısıyla Konfüçyüs'ün tam bir Tanrı ve ahiret kavramlarına sahip olmadığı, onun insanların iyi bir yönetim altında bu dünyadaki mutluluğuna odaklandığı Konfüçyüs yorumcularının çoğunluğunun kabulüdür. Mevlâna ise Konfüçyüs'ten bu konuda ayrılır. O, semavi bir din olan İslam inanç ve öğretisinden hareketle insanın ölümden sonraki hayatını da dikkate alan ama maddi dünyayı da yok saymayan bir anlayışı benimser. Bir sufi bilge olmakla birlikte, bazı mistik akımlarda görülen “dünyevi hayattan kopma” fikri, Mevlâna öğretisine yabancısıdır. Mevlâna dünya ve öte dünya mutluluğunu bir bütün olarak görmektedir. Bu farklılığa rağmen, her iki düşünürün de erdem ve ahlak vurgusu toplumsal yaşamda bireyin ve yöneticilerin sahip olması arzulan nitelikler açısından benzer görüşleri dile getirmelerine engel oluşturmamaktadır.

Dolayısıyla her iki düşünür de sosyal çalkantıların, siyasi karışıklıkların ve huzursuzlukların hâkim olduğu dönemlerin insanıdır. Bu nedenle gerek Konfüçyüs gerek Mevlâna öğrenci ve izleyenlerine zor zamanlarda ayakta kalmanın; meydan okumalara cevap vermenin ve var olmanın yollarını öğretmişlerdir (Özdemir, 2020: 22).

Konfüçyüs iyi ve kötü yönetim uygulamalarını gözlemleyebilmesine imkân sağlayan çeşitli kamu görevlerinde bulunmuştur. Elli yaşlarında Lu Beyliği'nde

valilik ve adalet bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Lu Beyliği adına diplomatik görevler de üstlenmiştir (Kao, 1930: 15). Mevlâna da seçkin bir bilgin, hukukçu, şair ve sufi düşünür olarak döneminin devlet adamları nezdinde büyük saygınlık kazanmıştır. O, yaşadığı dönemde halkın sevgisini kazandığı gibi kendisine büyük saygı gösteren Selçuklu Türkiyesi devlet adamı ve yöneticileri üzerinde etkili olmuş, hakları ihlal edilen vatandaşların kendisine aracılık için ilettiği talep ve sorunların çözümü için gösterdiği çabalar onu kamu yönetimi alanında adeta bir kamu denetçisi konumuna taşımıştır (Ergül, 2019: X). Mevlâna, dönemdeki yöneticilere gerek sohbet ve davranışları ve gerekse yazdığı mektuplarla daima yol göstermiştir. Onları halka hizmete, kamu yönetiminde liyakati esas almaya, insanların devlet nezdindeki işlerinde kolaylık göstermeye, bürokrasiyi azaltmaya, yönetilenlere karşı adaletli olmaya davet etmiştir. Ayrıca, yöneticileri kamusal yetkilerini kötüye kullanmaktan, keyfiliğe sapsapmaktan, insan hakları ihlallerinden ve yolsuzluklardan sakındırmıştır.

Konfüçyüs, insan duygularını yetkinleştirmek ve birlik halinde halkın refahını sürdürmek için kültürü canlandırmayı bir araç olarak kullanmıştır. İktidarı kullananların hırslarının değil, akılcı, adil ve insanca duyarlılıkların yönlendirdiği toplumsal bir düzeni öngörmüş ve yöneticilerin şahsi menfaatlerini insanlık ve adaletin üzerinde tutmalarının yol açacağı sakıncalara dikkat çekmiştir. Düşünür, kamu ve kişi vicdanının eğitim yoluyla yeniden canlandırılabilirliğine inanmıştır (Ay, 2021: 142). Konfüçyüs gezgin bir derviş gibi dolaşarak düşüncelerini halka aktarmamıştır. Amacı düşüncelerini kabul edecek bir yönetici bulmak ve onun yanında görev almaktır. Bu nedenle, dönemdeki beylikler arasında seyahat etmiştir (Okay, 2017: 17). Çünkü ancak yönetimde görev aldığı takdirde insanlık erdemleri ve doğal adalete dayanan reform tasarısını gerçekleştirebileceğini düşünmüştür (Kao, 1930: 15). Ancak gittiği yerlerde fikir ve görüşlerini benimseyecek yöneticiler bulamamış 13 yıl sonra ülkesine dönmüş ve kendisini eğitime adamıştır. Konfüçyüs'ün saygınlığı öğretisinden olduğu kadar örnekliğinden de gelir. Bütün insanları severdi; sözlerine saygı duyardı; Her şeyden önce, yorulmak bilmez bir bilgelik arayıcısı, taktire şayan bir eğitimciydi. Yeteneklerinin parlaklığına karşın, her koşulda şaşırtıcı bir alçakgönüllülük göstermiştir (Kao, 1930: 16). Konfüçyüs'ün en önemli özelliği öğrencilerin hangi sınıftan geldiklerini önemsememesidir. "Junsi" "Üst İnsan" (erdemli insan) kavramını yönetici ve soylu sınıftan gelen anlamından çıkarıp karakter açısından "Üst İnsan" olarak tanımlaması da bunun en önemli göstergelerindedir. "Junsi"

yani kelimenin ilk anlamıyla soylu olmanın yerine hangi sınıftan olursa olsun karakter açısından “soylu” olmayı yerleştirmiştir. Bu da soyluluğu doğuştan gelen bir şey değil, doğruluk, erdemli ve ahlaklı olmakla ilgili hale getirmiştir (Fidan, 2021: viii). Ona göre erdemli insanı³ yetiştirmenin yolu eğitimidir. Bu nedenle toplumun her kesiminden insanlar onun öğrencileri arasında yer almıştır. O öğrenci seçiminde hiçbir ayırım yapmamıştır (Okay, 2017: 73).

Filozof, ömrünün sonuna doğru, entelektüel ve ahlaki gelişimini tüm içtenliğiyle şu şekilde tanımlayacaktır:

On beşimde kendimi öğrenmeye verdim, otuzumda ayaklarımın üzerinde durdum, kırkımda her türden bilgiyi kavradım ve şüphelerden kurtuldum, ellimde Göğün emrini öğrendim, altmışımda başkalarının ettiği sözleri duyar duymaz gerçekle yalamı ayırt etmeyi, yetmişimde kaideleri çiğnemenin istediklerimi yapmayı öğrendim (Konfüçyüs, 2921: 6).

Hayatını medeniyetimizin gününüze en yakın halkasını hazırlayacak sosyal sermayeyi ve yönetici kadroları ortaya çıkarmaya adanmış Mevlâna da hayat serüvenini “*hamdım, yandım ve piştim*” sözleriyle özetleyecektir. İnsanı yüce bir varlık olarak gören Mevlâna ona, görünüş, ırk, uyrukluks, statü, cinsiyet, din, kanaat, servet vs. hiç bir ayırım yapmaksızın yaklaşır. O insanın dünyaya gelişiyile sahiplendiği hiç bir etiketi ve sahip olduğu toplumsal statüyü dikkate almadan birim insanı, bireyi önemser. Mesajı herkesi kucaklar (Ergül, 2019: 99). O, şöyle der:

Üstünlük iddia etmek, kendini beğenip, başkalarını hor görmek ne anlamsız, ne boş şeydir.

Bütün insanlar, hepimiz aynı sarayın kapı kullarıyız (Mevlâna, 2008: 287, no: 1816).

Ey onda bunda kusur arayan kişi, hiçbir insanı hor görme, hangi millette, hangi dinde olursa olsun, insanda, onun bir emaneti vardır. İnsan onun aynasıdır (Mevlâna, 2009: 79, I/60).

Gerçekten de Konfüçyüs ve Mevlâna her kesimden öğrencilere sahip olmakla ve insanlara eşit yaklaşmakla da birbirlerine benzemektedirler.

Zhou Hanedanı'nın (MÖ. 1100-MÖ. 256) Shang Hanedanı'nı (MÖ. 1600-MÖ.1027) ortadan kaldırarak yeni bir yönetim kurması erdem kavramıyla

³ Konfüçyüs'ün orijinal terimi çevirilerde erdemli insan, ideal insan, üstün insan, üst insan, örnek insan olarak karşılanmaktadır.

meşrulaştırılmıştı. Yönetimin ancak erdemle tesis edilip atalara saygılı olmak ve insanlara iyi davranmakla korunabileceği düşünülüyordu. Ancak Konfüçyüs'ün yaşadığı İlkbahar-Sonbahar Dönemi (MÖ 771-MÖ 476) bu fikrin etkisinin azaldığı bir zamandır. Bu dönemde birçok bey ve yönetici erdemli olmak yerine gücün elde edilmesi gerektiğini düşünüyordu (Fidan, 2021: ix). Konfüçyüs hayatı boyunca erdem ve bilgelikle yönetecek bey veya yönetici bulamamış ve sonunda Memleketi Lu Beyliğine dönmüştür. Ömrünün kalanını öğrencilerine ders vererek geçirmiştir. Umudu yetiştirdiği öğrencilerinin gelecekte yönetimde yer alarak daha iyi bir dünya kurmalarınıdır. Bazı öğrencileri bu konuda çok başarılı oldular. Ancak Konfüçyüs kendisini bir hareketin başlatıcısı olarak görmemiştir (Fidan, 2021: xii). Aynı şekilde Mevlâna da kendisini bir hareketin başlatıcısı olarak görmemiş, ona nispet edilen Mevlevilik oğlu Sultan Veled tarafından kurumsallaştırılmıştır.

Konfüçyüs'ün etkisi Çin medeniyeti ile sınırlı değildir. O, Tayvan ve Çin'in yanı sıra Kore, Japonya, Tayland ve Vietnam gibi ülkelerde de etkili olmuştur ve halen de etkili olmaya devam etmektedir. Benzer şekilde Mevlâna da Türkiye dışında İran, Pakistan, Mısır ve Bosna Hersek gibi ülkelerde de ulusal kültürleri derin şekilde etkilemiştir.

Her iki düşünürün evrenselliği ve güncelliği kendi medeniyet havzalarının dışında da tanınmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Ünlü İngiliz medeniyet tarihçisi ve düşünürü Arnold Toynbee 21. yüzyılın toplumsal sorunlarını çözmek için öğretilerine dayanılması gerektiğini belirttiği geçmişin büyük temsilcileri arasında ilk sırayı Konfüçyüs'e verir (Liu, 2010:2). Diğer bir İngiliz doğu bilimci J. Arberry ise şöyle der: "Mevlâna yedi yüz yıl önce dünyayı büyük bir kargaşadan kurtarmıştır. Günümüzde Avrupa'yı kurtaracak tek şey de onun eserleridir" (Bilgin, 2008: 34) .

2. KONFÜÇYÜS VE MEVLÂNA'DA İYİ YÖNETİŞİMİN UNSURLARI

2.1. İnsan Odaklı Yönetim

İnsan odaklı yönetim anlayışı, günümüzde gerek kamuda gerek özel sektörde benimsenmesi ve uygulanması beklenen bir iyi yönetim unsurudur. Bu yaklaşımı gerek Konfüçyüs, gerekse Mevlâna dönemlerinin kavramları ve değerleri üzerinden açıklıkla dile getirmişlerdir.

İnsan odaklı yönetimin temeli Platon ve Aristo'dan çok daha önce Konfüçyüs'ün "insancılık" ya da "insanlık" olarak çevrilen "ren" kavramında bulunabilir. Konfüçyüs, "insanları sevmek ve onlara yararlı olmak" ilkesini yaşam felsefesi olarak kabul etmiştir (Okay, 2017: 61). Konfüçyüs insancılığı hayata geçirecek insanı erdemli insan olarak nitelendirir. Onun çok önem verdiği "erdemli insan" (*Jun zi*) insanları seven, bilgi peşinde koşan ve bilgisini insanların yararına kullanan kişi demektir. Başka bir ifadeyle erdemli insan insanlara faydalı olan insandır. O aynı zamanda yöneticilerin de erdemli olmaları üzerinde sıklıkla durmaktadır. Bunun için de onların öncelikle insancılık ya da insanlık (*ren*) ilkesi doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğine inanmaktadır.

İnsan sevgisi Konfüçyüs felsefesinde temel ilkedir. Tarihi kaynaklarda onun yaşadığı çağda halkın yaşam şartlarının çok kötü olduğu, yöneticilerin halkı ezdiği, insan yaşamına değer verilmediği anlatılmaktadır. Konfüçyüs'ün insan sevgisi kavramına çok önem vermesinin başlıca sebebinin çağının bu insanlık dışı koşullarına tepkisine dayandığı söylenebilir. Ona göre insan sevgisinin göstergeleri, saygılı, hoşgörülü ve sözüne güvenilir olma ile çabuk kavrama ve cömertlik özellikleridir (Okay, 2017: 79). Dolayısıyla o, insanı sevmesi gerektiğini düşündüğü yöneticilerin halka karşı sevgi ve hoşgörüyü hareket etmelerini, merhametli ve cömert olmalarını istemektedir. "İnsancılık insanları sevmektir" diyen Konfüçyüs insancılığın diğer bir ifadeyle insan odaklı yönetimin toplum yaşamında ne denli önemli olduğunu şöyle açıklar:

Halkın insancılığa olan ihtiyacı su ve ateşten daha fazladır. Su ve ateş için ölümüne çırpınan insanlar gördüm; ama insancılık için ölümüne çırpınan hiç kimse görmedim (Confucius, 2019: 491).

Bu nedenle, o kamu yönetiminde uygulanmasını beklediği erdemlerin başında insancılık erdemine yer verir:

Tam bir insancıl yönetim olmadan, imparatorlar Yao ve Chouen'in bıraktığı yönetim ilkesi, imparatorluğa düzen ve barış getirmek için yeterli olmayacaktır (Kao: 1938: 123).

Şayet hükümdar yönetiminde insancıl olursa her şey insancıl olur; eğer o adil ise, her şey adil olacaktır; o suçsuzsa, her şey suçsuz olur (Kao: 1938: 130).

Konfüçyüsçü "yönetişim" (*governance*) felsefesi, etik mantık çerçevesi olarak "üç esas ve sekiz hedef"i içerir ve ana babaya saygı ve kardeşliği esas alır. Akrabalık,

insancılık ve şeylerin sevgisinin genişlemesi ve katkısıyla Konfüçyüsçülük, aileyi ve ülkeyi birbirine bağlayarak her şeyi birleştirir. Spesifik olarak, Konfüçyüsçü “yönetişim” felsefesinin teorik başlangıç noktası “[...]Kral kral, bakan bakan, baba baba, oğul oğul olsun” temel gereklerine göre “[...] her sınıfın konumunu düzeltmektir” (Dong, Wang, Weidong, 2022).

*Gong dedi ki, “Halka iyilik yapan ve yardım eden bir kimse için ne dersiniz?
Ona erdemli bir kimse denebilir mi?*

Konfüçyüs cevap verdi; “O sadece “erdemli insan” değil, kesinlikle “kutsal insandır” (Okay, 2017: 66)

Konfüçyüs yöneticilerin desteğini almak için halka karşı yumuşak ve hoşgörülü olmaları gerektiğini belirtir: *Hoşgörülü olmak kitlelerin desteklediği bir şeydir* (Konfüçyüs, 2017:138).

“İnsan, ülkenin temelidir. Temel sağlam ise, ülke huzurludur.” Konfüçyüsçü “yönetişim” felsefesinde, insanlar yönetimin özen göstermesi gereken temel, anahtar ve önemli odak noktasıdır. Konfüçyüsçü “ülkeyi yönetme” felsefesi, “yönetici halka hizmet eder” ilkesinin teorik özünü vurgular (Dong, Wang, Weidong, 2022).

Sevgiyi düşünce dünyasının merkezine koyan Mevlâna’ya göre de, “*sevgi, incelik ve acıma, insanlık huyudur*” (Mevlâna, 2002:164, I/2436). Onun sevgisi ilahi ve manevi boyutun yanında tüm varlığı kuşatır. Ancak onda insan sevgisinin ayrı bir yeri vardır. “Tarih boyunca, insanlık sevgisini Mevlâna kadar kudretli bir sesle dile getirmiş olan pek az düşünür ve şair görülmüştür” (Halman, 2008: 9). Onun insan anlayışı ve insanlığa bakışı aşağıdaki ifadelerinde en parlak şekilde dile gelir:

*Ve’t-tini suresindeki “İnsanı en güzel
şekilde yarattık” âyetini oku. Ey dost en
değerli inci candır.*

*En güzel şekil olan insan şekli,
arştan da üstündür, düşünceye de sığmaz.*

Bu paha biçilmez şeyin değerini söylesem

ben de yanarım, duyan da yanar (Mevlâna, 2017: 810, VI/1006-1008)

Ona göre, “bütün âlem, bütün insanlar bir beden gibidir” (Mevlâna, 2009:121, c.1). Bunun doğal sonucu ise, “ İster savaş zamanı olsun, ister barış zamanı, bir organın (uzvun) acısı tümünün acısıdır”(Mevlâna, 2017: 586, IV/ 3242).

Bir şiirinde de şöyle der:

*Ama sen canı da bir bil, bedeni de,
Yalnız sayıda çoktur onlar, alabildiğine,
Hatta şu bademler gibi, bademler gibi.
Ama hepsinde yağ bir (A.Kadir, 2002: 107).*

O tüm insanlığı adeta tek bir inci olarak görür ve kabul eder.

*Topumuz bir tek inciyiz, bir tek.
Başımız da tek, aklımız da tek.
Ne diye iki görüp kalmışız
İki büklüm gök kubbenin altında, ne diye (A.Kadir, 2002: 106).*

Mevlâna insanlar arasında kendi misyonunu şöyle tarif eder:

*Biz bu dünyada güneş gibiyiz. Herkese can vermeye,
tüm insanlar âlemine faydalı olmaya gelmişiz (Mevlâna, 2006: 362, II/842).
Bu dünyaya, ayırmaya, bölmeye, parçalamaya gelmedik biz.
Biz, kırıkları onarmaya, ayrılanları birleştirmeye,
kısacası insanlar arasında köprü olmaya geldik (Fürûzanfer, 2005: 8).*

Bu nedenledir ki onun, döneminde yöneticilerle vatandaşlar arasında köprü işlevi gördüğü, güçlü olan yöneticiler karşısında zayıf olan yönetilenlerin haklarını almaları için bir arif (bilge) Ombudsman rolü üstlendiğini görmekteyiz. Yine onun eserlerinden yöneticilerle olan sohbetlerinde onları iyi yönetime teşvik ettiğini, kötü yönetim ve adaletsizliğin iktidar, ülke ve toplum için teşkil ettiği tehlikelere karşı uyardığını gözlemlemekteyiz.

O, yöneticilerin, bir bireyin hakkını, hukukunu korumasını, bütün insanların hakkını koruması, bir hâkimin kararıyla bir insanın hakkını elde etmesini sağlamasını ise bütün insanlığın hakkını vermesi olarak görür. Tersinden söylemek gerekirse de, bir bireye yönelik hak ihlali tüm bireylerin ve insanlığın hakkının ihlali anlamını taşır. Bir yöneticiye yazdığı mektupta, uğradığı haksızlığın giderilmesini istediği kişi için şöyle der:

Umarım ki elini genişletirsiniz de, hukukunu diriltmiş olursunuz. Kim birisini diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibidir. Acı yeryüzündekine, acısın gökyüzündeki sana (Mevlânâ, Mektuplar, 1999: 40).

Bütün insanlar, kardeştir; ne kul vardır, ne köle (Gölpınarlı, Mevlâna Celâleddin, 1999: 218).

Mevlâna hiçbir ayırım yapmaksızın insanların sorunları ile bizzat ve en yoğun şekilde ilgilenirken, başkalarını da buna teşvik etmiştir. İnsanlara yararlı olmak onun düşünce dünyasının merkezinde yer alır. Ayrıca, toplum yararına olan işlerde insanların bir araya gelmelerini, örgütlenmelerini, kendilerinden sonra da faaliyet sürdürecektir vakıflar, sivil toplum örgütleri kurmalarını teşvik etmiştir.

Aşağıdaki ifadeleri buna en iyi şahittir:

Bulut gibi insanlara faydalı olmak gerek (Şimşekler, 2013: 99).

*Bal arısı gibi ol. Onun hurma fidanına sarıl,
salkım salkım meyve ver!*

İnsanlara yararlı ol! (Mevlâna, 2006:139, III//1063).

İnsanların iyisi insanlara yararlı olandır.

Halk için çalışıp çabalamak, güzel hayırlı bir iştir (Mevlâna, 2008:104, rubai no: 545).

Halk için çalışıp çabalamak, güzel bir iştir amma,

Sadece kendin için çalışıp çabalamanın ne kıymeti olur? (Mevlâna, 2013: 92).

Onun mesajı herkesi kucaklar. O, insanın dünyaya gelişiyile sahiplendiği hiç bir etiketi dikkate almadan birim insanı, bireyi önemser. Nitekim o milliyet ve din farklılıkları nedeniyle insanların hor görülmesine, ötekileştirilmesine, ayrımcı muameleye tabi tutulmasına şu sözlerle karşı çıkar:

*Üstünlük iddia etmek, kendini beğenip, başkalarını hor görmek
ne anlamsız, ne boş şeydir.*

Ey onda bunda kusur arayan kişi!

Hiçbir insanı hor görme.

Hangi millette, hangi dinde olursa olsun,

İnsanda, Onun bir emaneti vardır,

İnsan Onun aynasıdır (Mevlâna, 2006:79, c. I).

Görüldüğü üzere, her iki düşünür de günümüzde iyi yönetişimin en önemli ögesi sayılabilecek olan insan odaklı yönetim yaklaşımını güçlü bir biçimde dile getirmiştir.

2.2. Erdem ve Yönetim Etiği

Konfüçyüs insana büyük değer vermektedir. Ahlak görüşündeki amaç, “erdemli insana” ulaşmaktır. Konfüçyüs bu idealini gerçekleştirirken halk-soylu ayrımı gözetmemektedir. Herkesin erdemli olmasını istemektedir. Erdemli insan bilgili olmalı, insanları sevmeli, dürüst ve adil olmalı, aşırılıktan kaçınmalı, cesur olmalı ve törelere uymalıdır (Okay, 2017:92). Onun erdemli insanı öncelikle kendisine saygı duymalı, davranışlarında dürüst ve adil olmalı, doğruluktan ve adaletten şaşmamalıdır.

Konfüçyüs ahlâkının anahtar kavramlarından olan ve genellikle insancılık ve sevgi olarak çevrilen “ren”, şiddet yerine, hal ve hareketleriyle iyi örnek oluşturarak “yönetmeyi” de içerir (Özdemir, 2020: 43). Bu nedenle Konfüçyüs öncelikle insanlık erdemini uygulayacak olan yöneticilerin erdemli olması gerekliliği üzerinde durur. Onun erdemli kişiler olmasını gerekli gördüğü başlıca kesim yöneticilerdir. Çünkü yönetici “erdemli insan” olduğu takdirde, çevresindekiler ve halk da kendisini örnek alarak erdemli toplumu oluşturabilir. Ona göre; “*Lider rüzgara, halk otlara benzer. Rüzgar hangi yöne eserse otlar da o yöne doğru eğilir*” (Konfüçyüs, 2021:81).

Bundan anlatılmak üstenen yöneticilerin erdemli nitelikleriyle örnek insan olmalarıdır. Otlar rüzgarın esiş yönüne göre yatarlar. Hükümdar rüzgara benzer çünkü halkı onu örnek alacaktır (Okay, 2017: 30).

Konfüçyüs’e göre erdemli insanın sahip olması gereken temel nitelikler ise şunlardır : Ahlaklı olma (Dao De), insan sevgisi (Ren), örnek evlat olma (Xiao), kurallara (töre) uyma (Li), ölçülü olma (Zhong Yung), mevki ve görevine uygun davranış (Zheng Ming), adil olmak (Yi), bilgili olma (Zhi), akılcı olmak (Li Zhi), sadakat (Zhong), bağışlayıcı olmak (Shu), cesur olmak (Yong).

Konfüçyüs’ün en çok önem verdiği ilkeler değerlendirildiğinde iyi bir yönetim modelinde olması gereken değerler ortaya çıkmaktadır: Güven, dürüstlük, liyakat, saygı. Ayrıca yönetici yönetilenlerin izleyeceği rol model bir şahsiyet sergilemelidir (Sür, 2022: 95).

Filozofa göre erdemli yöneticinin yönetimi yönetim biçimleri arasında erdemli yönetim ismini alır ve tüm yönetim biçimleri karşısında kutup yıldızının diğer yıldızlar arasındaki konumuna benzer bir konuma sahiptir.

Devletini erdemle gücüyle yöneten kişi kutup yıldızına benzer.Yerinde sabit durukken, bütün öteki yıldızlar onun etrafında dönmektedir (Konfüçyüs, 2017: 24).

Erdemli yönetim kurallara zorla değil de gönülden, rızayla itaati sağladığından ceza ve baskıya dayalı yönetimden daha etkilidir. Konfüçyüs bu ilkeyi şöyle ifade eder.

Halkı sadece kanunla yönetirsen, cezalandırarak yola getirirsen, bir süre kanunlara uyacak ancak utanma duygusu olmayacaktır. Halka erdemli (ahlaklı) yolu gösterir; törenlerle de doğru yola yönlendirirsen hem utanç duyacak, hem de iyi olmayı kendiliğinden isteyecektir. (Konfüçyüs, 2021: 5).

Konfüçyüs keyfi ve kötü yönetimin nasıl ortaya çıktığını ise şöyle belirtir:

Lu Beyi Ding şöyle sordu: “Bir söz ile ülkeyi kaybetmek mümkün müdür?”

Konfüçyüs cevap verdi: Hiç bir sözün böyle bir tesiri olamaz. Ancak derler ki: “Benim hükümdar olmaktan başka mutluluğum yoktur, söylediğim söz karşı çıkmaya kimse cesaret edemez.” Eğer söylediğim söz doğru ise buna kimsenin karşı çıkmaması kötümüdür? Diyelim ki sözüm doğru değildir ve buna da kimse karşı çıkamaz. İşte bu söz de ülkeyi kaybetmeye en yakın söz değil midir?” (Konfüçyüs, 2021: 88).

Derebeyi Ding sordu: Bir söz ile bir ülkeyi refaha kavuşturmak mümkün müdür?”

Konfüçyüs şöyle cevap verdi: “Hiçbir sözün böyle bir etkisi olamaz. Ancak derler ki: “Hükümdar olmak zordur, yönetici (bakan) olmaksızın kolay değildir. Eğer bir hükümdar bunu işitince hükümdar olmanın gerçekten zor bir iş olduğunu anlıyorsa aradığın söz budur” (Konfüçyüs, 2021:88).

Erdemli (üstün) kişi, ne birini sadece sözlerine bakarak yüceltir ne de o insandan ötürü güzel sözlerden vazgeçer (Konfüçyüs, 2017: 104)

Erdemli kişi kanunlardan çekinirken, küçük adam (erdemsiz kişi) onlardan ne karı olacağına hesaplar (Konfüçyüs, 2017: 38).

Mevlâna'ya göre erdemli insan, tarafsız, dürüst, çalışkan, bilgi peşinde koşan ve öğrendikleri doğrultusunda yaşayan kişidir. O şöyle der:

Her zaman neşeli, mutlu, her gittiğin yerde aziz ve saygın olmak istiyorsan her bakımdan temiz ol, doğrulukla yaşa, boş durma, bilgi öğren. Eğer bu şekilde ömür sürersen, insanların yol gösterenlerinin başında taç olursun (Mevlâna, 2008: 338, rubai no: 2187)

İnsan önyargı/kişisel çıkar ile hareket edince, erdem gizlenir. Gönülden gelen yüzlerce perde, gözleri kaplar” (Rûmî, 2004:70, I/334).

Mevlâna da, yönetilenlerin devlet başkanlarının tutum ve davranışlarını izlediklerini vurgular. Buna göre; “*Halk (yönetilenler), yöneticilerinin yolunda/izinde giderler*” (Mevlâna, 2017: 247, II/2058). O’na göre toplumdaki bozulmanın sebebi, toplumdaki yöneticilerin bozulmasıdır: “*Balık kuyruğundan değil, baştan kokar*” (Mevlâna, 2017: 413, III/3078).

Mesnevi’de yöneticinin temel görev ve sorumluluklarına dair açıklamalara bakıldığında, bunların etik değer odaklı olarak tarif edildikleri ve etik liderliğin vasıflarına işaret ettikleri anlaşılmaktadır. Devlet başkanının kimi özellikleri Mesnevi’den örneklerle şöylece vurgulanabilir:

Adalet ve sosyal politikalar: “*Ben padişahım. İşim gücüm adalet ve cömertliktir benim*” (Mevlâna, 2014:704, VI/3981).

Hukukun üstünlüğü ve iyi yönetim: “*Her buyruk sahibinin olarak insanlara çobanlık ederken (onları yönetirken) Tanrı buyruğunu gözetmesi gerekir. Musa gibi sürüsünü güderken yumuşak davranması, akıl neyi buyurursa öyle hareket etmesi gerek*” (Mevlâna, 2014: 646, VI/3290-3291);

Tarafsızlık ve eşit muamele: “*Mücadelede çoban sürüden korkmaz, ancak onları sıcaktan ve soğuktan korur. O sürüye öfkeyle bağırarsa bil ki bu hepsine olan sevgisindedir*” (Mevlâna, 2014: III/4145-4146);

Kamu yararı: “*Devlet başkanının hiçbir şeye tamahı yoktur. O, bütün bu devleti halk için düzüp koşmuştur; ne mutlu anlayana!*” (Mevlâna, 2014:295, 1/3154).

Mevlâna’ya göre, bir devlette insanlar haklarını, idari ve yargısal yollarla elde edemiyor, siyasi iktidar ve hukuk sistemi haksızlıkları önleyemiyor, dolayısıyla insanlar ilahi yardım için dua etmek zorunda kalıyorlarsa, iktidar sahipleri görev ve misyonlarını yerine getiremiyor demektir. O bütün bu görüşleri hukukçuların ve yöneticilerin piri, adalet sembolü Süleyman Peygamberin ağzından şöyle dile getirir:

Allah bize, devleti, iktidarı, gücü; halk bunalıp da göklere el açmasınlar, şikâyetçi olmasınlar, ağlamasınlar diye verdi.

Haksızlığa uğrayanların yakıcı ahlarının göklere yükselmemesi, yıldızların dertlenmemesi,

Yetimlerin iniltilerinden, feryatlarından arşın titrememesi ve hiç kimsenin şiddetle gönlünün yaralanmaması için, ilahî düzen bize krallığı verdi.

Göklere bir tek Ya Rabbi” çılgılığı yükselmesin diye, ülkelerinde yasayı (hukukun üstünlüğünü) tesis ettik.

Ey ezilen, baskı gören! gökyüzüne yönelme, çünkü bu geçici dünyada göksel bir kralın var (Rûmî, 2004: 818, III/ 4639 vd).

Yöneticinin erdemli davranışlarıyla topluma iyi örneklik oluşturması fikri Mevlâna tarafından da vurgulanır. O da da devlet başkanları, siyasi liderler ve yöneticilerin erdemli ve bilge insan olması gerektiğini vurgular. Böyle olduğu takdirde, onların çevresindeki bakan, danışman ve bürokrat gibi yardımcıların da erdemli kişiler olacağı kanaatini taşır. Bu konuda bir benzetme yapar ve bunun üzerinde düşünmeye davet eder:

*Şahların (devlet başkanlarının) huyu suyu halka da yerleşir;
yeşil gök toprağı da yeşertir.*

*Şahı bir havuz gibi bil, maiyetini de
borular gibi. Su, göllere borulardan akar.*

*Hepsinin suyu tertemiz bir havuzdan
geldiğinden, her birisi içimli, tatlı bir
su akıtır.*

*Havuzdaki su, tuzlu ve pis olursa,
her bir borudan o suyun aynısı akar.*

*Çünkü boru havuza bağlıdır. Bu sözün
anlamı üzerinde iyice düşün, iyice.*

(Mevlâna, 2017: 134, 1/2820-2824).

Bu durumda havuzun suyu temiz olursa, borulardan temiz su akacak, pis olduğu takdirde ise, borulardan kirli su akacaktır. Dolayısıyla liderin ve üst yöneticilerin yönlendirme, emir ve talimatları alt kademeleri ve bunlar aracılığıyla da toplumsal hayatın kalitesini belirleyecektir

Mevlâna da kötü karakterli yani erdemden yoksun kişilerin atandıkları görevleri kişisel çıkarları için ve halkın zararına kullanacaklarını, bunun devlet, toplum ve kendileri için telafisi olmayan zararlara yol açacağını ifade eder.

Mevlâna, idare cihazının uygun şekilde işlemesi, halkın beklentilerine cevap verebilmesi için kamu görevlilerinin bilgili ve deneyimli olmalarının yanı sıra erdemli diğer bir ifadeyle kamu görevlisi etiğine sahip olmaları gerektiğini vurgular. Ona göre bilgi ile erdem ve etik el ele gitmelidir. Erdemli olmayan bilgili kişinin elinde kamu yetkisi zulme, baskı aracına dönüşür. O bu tehlikeye şöyle dikkat çeker:

Özü kötü kimseye bilgi ve ustalık öğretmek, haydut eline kılıç vermek demektir.

Sarhoş bir zencinin eline kılıç vermek, şahsiyetsiz kişinin ilim elde etmesinden iyidir.

Bilgi, zenginlik, makam ve iktidar kötü karakterlilerin elinde fitneye dönüşür.

Öyleyse delinin elinden mızrağı almak için savaşmak gerçek müminlere farz olmuştur.

Canı delidir onun. Gövdesiyse kılıcı. Bu kötü huyludan al kılıcı.

Makamın cabile yaptığı kötülüğü yüz aslan yapabilir mi?

Onun kusuru gizlidir. Fakat iktidarı elde edince, yılanı deliğinden çıkıp ovaya seçirtir.

Bilgisiz kişi yanlış kararlar veren bir yönetici olunca, tüm ova yılan ve akreple dolar.

Şahsiyetsizin biri, zenginlik ve makama ulaştığında, kendi kendine rezilliğine talip olmuştur.

Böyle kimse, ya cimrilik edip, iyilik ve yardımı azaltır ya da zamansız ve yersiz cömertlik gösterir.

Satrançta piyadeyi şahın yerine kor. Ahmağın yaptığı bağış buna benzer!

Doğru yoldan çıkmış birinin eline iktidar geçince, makam elde ettiğini sanır, ama aslında kuyuya düşmüştür.

Yol bilmez, ama rehber gibi davranır. Onun çirkin kalbi, dünyayı ateşe verir (Rûmî, 2004: 925, IV/1431).

Mevlâna'ya göre de kamusal görevler, görev bilinci ve sorumluluyla hareket eden yöneticiler için gerçekten zor görevlerdir. Ancak, yaptıkları işler halkın iyiliğini

gerçekleştirmeye vesile olduğu için bu görevlerde olanların liyakatli şekilde yerine getirecekleri görevleri, kişisel rahatlarını tercih ederek terketmeleri doğru olmaz. Selçuklular zamanında, sosyal ve siyasal gerilimlerin halkı da yöneticileri de çok yorup yıpratmış günlerde, çok yorulan bir vali Mevlâna'ya, yorgunluğunu gerekçe göstererek istifa edip başka bir yapmak istediğini söyler. Mevlâna kendisine şöyle bir hikâye anlatır:

Harun-u Reşid zamanında bir vali vardı. Hızır her gün onu ziyaret eder gönlünü alırdı. Bir gün yorgunluğunu ileri sürerek görevini bırakıp emekliye ayrıldı. Hızır ziyaretlerini kesti. Yanına uğramaz oldu.

Bu duruma çok üzülen valiye bir gece rüyasında: Senin derecenin yüksekliği o işte idi denilir. O da ertesi gün Halifeye giderek eski görevine tekrar atanmayı talep eder. Dürüstlüğünü bilen halife kendisini kırmaz.

Vali göreve başlayınca, Hızır kendisine tekrar gelir ve şöyle der: “Senin derecenin yükselmesi, makamında oturup yoksulları, zayıfları, ezilenleri, mağdurları koruyup kollamandır. Bu iş, binlerce halvet ve çile çıkarmaktan değerlidir.

Mevlâna bunu anlatınca Vali istifa etmekten vazgeçer (Özdamar, 2010: 64).

Görüldüğü üzere, gerek Konfüçyüs, gerek Mevlâna iyi yönetişimin gerçekleşmesi için yöneticinin erdemli olması, etik ilkelere uyması, kişisel çıkarını değil de kamu yararını gözetmesi gerekliliği konusunda hemfikirdirler.

2.3. Adalet ve Hakkaniyet

Adalet kavramı ilk çağlardan günümüze ideal devlet, siyaset ve iyi yönetim aracı olarak hukuk, siyaset ve yönetim felsefesinin en çok üzerinde durduğu kavramlar arasında yer almaktadır. Adalet kavramı günümüzde şöyle tanımlanır: “Adalet, hakları ve ödevleri gerektiği gibi paylaşmak, herkese hakkı olanı vermektir” (Akıllıoğlu, 1994: 37).

Adaleti gerçekleştirmeyi amaçlayan hukuk kuralı niteliği itibarıyla genel ve soyut iken, hakkaniyet özel ve somuttur. Denebilir ki hakkaniyet adaletin uygulanmasını daha adilleştirir. Hukukçuların terminolojisinde hakkaniyet kısaca somut olay adaletidir.

Ülkemizde, 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nda amaç başlıklı birinci maddesi “insan haklarına dayalı adalet anlayışı” ve “hukuka ve hakkaniyete uygunluk” vurgusu içermektedir. Buna göre:

“Bu Kanunun amacı; kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktır.”

Konfüçyüs düşüncesinin ilgili ilkesi “Yi” terimi ile ifade edilir. Yi ilkesi doğruluk, dürüstlük ve adil olmak anlamları taşır. Dolayısıyla bireylerin birbirleriyle ilişkilerinde dürüstlük olarak çevrilen bu terimin, yöneten ve yönetilen ilişkisinde adalet anlamı baskın çıkmaktadır.

Ona göre Yi, “işleri uygun şekilde yapmaktadır”. Bu tanım, Platonla başlayıp, Aristo, Farabi ve Mevlâna gibi düşünürlerin de benimsediği ve günümüzde de geçerli “herkese hak ettiğini verme” olarak ifade edilen adalet tanımına karşılık gelmektedir.

Konfüçyüs dedi ki; Erdemli insan dürüstlüğü (adaleti) en yüksek ilke kabul eder. Üst kademedeki yöneticiler cesur olup adil olmazlarsa, asi olurlar. Stradan insanlar cesur olup da adalete uymazlarsa eşkiya olurlar (Okay, 2017: 87).

İnsanlara hak ettikleri şeyleri verirken cimrilik yapmaya da küçüklük denir (Konfüçyüs, 2021: 139)

Konfüçyüs burada ülkede istikrarın ve toplum düzeninin bozulmasında temel etkenin adaletsizlik olduğunu vurgulamış olmaktadır.

Konfüçyüs'ün kurmuş olduğu Ru Düşünce Ekolü'nün en önemli ilkeleri insan sevgisi ve adalettir. Eğer yöneticiler görevlerini bu iki ilkeye uygun şekilde yerine getirirlerse ülke içindeki kargaşa sona erer ve toplum huzur bulur (Okay, 2017: 87).

Konfüçyüs açısından insanlık erdeminin çeşitli insan ilişkilerine uygulanma biçimine “hakkaniyet” veya “adalet” denir. Hakkaniyet veya adalet erdemi, kendisiyle insanın neyi nasıl yapması gerektiğini bilmesini sağlayan eylemlerinin adil ölçüsüdür. O, bilgeliğe ulaşmak isteyenler için hakkaniyet ya da adaletin vazgeçilmez rehber olması gerektiğini öğretir. Şöyle der:

Bilge (erdemli kişi), adaleti tüm eylemlerinin temeli yapar; onu dürüstlük kurallarına göre uygular; onu mütevazı biçimde gösterir; onu her zaman içtenlikle korur. İşte gerçek bir bilge.

Bilge, dünyada ne bir şey ister ne de inatla reddeder; adalet onun kuralıdır (Kao, 1938:125)

O, aynı zamanda bilgeyi sıradan insandan ayıran özelliğin adalet olduğunu ifade eder:

Bilge insan adalet yolunda ustadır, sıradan insana gelince kazanç meselelerinde zekidir (Kao, 1938:126)

Konfüçyüs'ün ideal insanı erdemli, bilgili ve cesur insandır. Cesur insan sonuna kadar adaleti savunur. Adalet için çalıştığından, hiç bir şeyden korkmaz. (Okay, 2017: 72).

Konfüçyüs ve halefleri, hakkaniyet erdemine, insanlık erdemi kadar önem verirler; onu zenginlik, onur, iktidar, hatta hayatın kendisi olmak üzere her şeyin üstüne koyarlar:

Konfüçyüs dedi : “Haksız yollarla (adaletsizlikle) elde edilen zenginlik ve saygınlık gözümde havada süzülen bulutlar gibi görünmektedir; onlar insanı gerçekten mutlu etmezler” (Kao, 1938 : 125).

Konfüçyüs'e göre özellikle yöneticiler ve hak dağıtanlar dürüst ve adil olmak zorundadırlar. Çünkü ancak bu sayede bir toplumda huzur ve barış hâkim olur (Oktay, 2017: 38).

Derebeyi Ai sordu: İnsanların sözümü dinlemesi için ne yapmalıyım?

Efendi şöyle cevapladı. “Adalet yolunda yürü ve adaletsizliği terk et; böylece insanlar sözünü dinleyecektir. Adaletsizlikte ısrar edersen hiç kimse sözüne kulak vermez (Konfüçyüs, 2017: 27).

Bir ülke yasalara ve saygıya göre yönetilirse orada hangi sıkıntı çıkar? Bir ülke yasalara ve saygıya göre yönetilmezse orada yasanın ne yararı olur? (Confucius 2019:108).

Bir hükümdar yasalara ne kadar candan bağlı olursa halkından hiç kimse saygısızlık (riayetsizlik) etmeye kalkışamaz Bir hükümdar adalete candan bağlı olursa, halkından hiç kimse isyan etmeye kalkışamaz. Bir hükümdar insanların

güvenini kazanmaya gönülden istekli olursa, halkından hiç kimse dürüstlük yolundan şaşmaya cesaret edemez (Konfüçyüs, 2017: 101; Koa, 1938: 130).

Hükümdar doğru bir adam ise, onun iradesi resmi fermanlara gerek kalmadan uygulanacaktır. Ama hükümdar doğru bir adam değilse, istediği kadar ferman versin, iradesi karşılık bulmayacaktır (Konfüçyüs, 2017: 101).

Bir savaş arabasına sahip bir beyliği yönetirken ciddi (titiz ve dikkatli), sözüne güvenilir, tutumlu olunmalı, memur ve çalışanlar gözetilmeli; insanlar en doğru zamanlarda istibdam edilmelidir (Konfüçyüs, 2021: 2; 2017: 9).

Konfüçyüs dedi ki, Eğitimli insanlar adaleti ilke edinir ve onu düzenli biçimde yürütür; onu alçakgönüllülikle kurar ve sadakatle gerçekleştirir (Cleary, 2009: 141).

Bir ülke adilse, kişi bağımsızca konuşur, bağımsızca davranır. Bir ülke adaletsizse, kişi bağımsızca davranır, ama görenekler uyarınca konuşur (Cleary, 2009: 155).

Toplumun örgütlenmesi söz konusu olduğunda adalet ve hakkaniyet erdemi ikili bir rol oynar; maddi malların paylaşımını düzenler; her bir kimsenin sosyal görevlerini belirler (Kao, 1938: 127).

Konfüçyüs için iyi yönetim demek adil yönetim demektir. Adil yönetimin karşıtı ise adaletsiz, keyfi ve kötü yönetimdir. Bu yönetimin tehlikesini Konfüçyüs şöyle dile getirir:

Konfüçyüs öğrencilerine şöyle dedi: “Sevgili çocuklarım, bu sözü unutmayın: adaletsiz (zalim) bir yönetim kaplanlardan daha zalim ve çok daha dehşetlidir (Koa, 1938: 130).

Konfüçyüs değişim kitabında “kadim krallar cezalara açıklık getirdiler ve yasalar çıkardılar” der. Bu Konfüçyüs’ün, yasanın ancak yöneticilerin de uyması ve kişisel olarak uygun davranış örnekleri sunması durumunda etkin olabileceği görüşüne bir örnektir (Cleary, 2009: 155). Dolayısıyla Konfüçyüs’e göre adalet hukukun üstünlüğünü de içerir. O yöneticiyi hukukun üzerinde olmadığı konusunda şöyle uyarır: “Kendi koyduğun kanunlara umuyorken halktan hassasiyet beklemek başa beladır” (Konfüçyüs, 2017:155)

Yine değişim kitabında, “iyi insanlar yönetim işlerini kibire kapılmadan açıklığa kavuşturur” denir. Çin dili ve felsefesinde kamu sözcüğü kişilik dışı, tarafsız ve adil olma fikriyle bağlantılıdır (Cleary, 2009: 17). İyiliğe iyilikle karşılık

verilmelidir. Ancak kötülüğe ne kötülük ne de iyilikle karşılık vermek gerekir. Kötülüğe verilecek karşılık adaletle muameledir:

Birisi Konfüçyüs'e şöyle sordu: "kötülüğe iyilikle karşılık vermek nasıldır?"

Konfüçyüs cevap verdi: "Peki iyiliğe karşı ne yapılacaktır?"

Kötülüğe karşı adil ve samimi bir vevap verilmeli, iyiliğe de iyilikle yanıt verilmeli (Konfüçyüs, 2021: 100).

Birisi Konfüçyüs'e antik Çin'in en önemli siyasetçi ve diplomatlarından olan Zi Chan'ın hangi açılardan erdemli/üstün insan olduğunu sorar:

Üstat, «Zi Chan'ın, 'erdemli insan' olmasını sağlayan dört niteliği olduğunu söyledi. O insanlarla oturup kalkarken alçakgönüllüydü. Üstlerine hizmette bulunurken saygılıydı. Halka karşı cömertti ve insanlara görev verirken adaletliydi (Conficius, 2019:139)

Konfüçyüs geçmişte ülkesini kalkındırmış başarılı bir hükümdardan bahsederken şöyle der:

Cömertti ve halkın yürekte sevgisine nail oldu. Dürüsttü ve halk ona içtenlikle inandı. Mahirdi ve muvaffak oldu. Adildi ve halk ondan memnun oldu (Konfüçyüs, 2017:154)

Adair'e göre; "Konfüçyüs adaletin tanımını için bir fikir yürütmemiştir. Şüphesiz ki bunun yaratandan dünyaya geldiğine inanır" (Adair, 2014:123).

Mevlâna'nın adalet yaklaşımı Konfüçyüs'ün yaklaşımına benzer. Konfüçyüs gibi o da toplum düzeninin sağlanması ve korunmasına büyük önem verir. Dolayısıyla Mevlana, eserlerinde hem bu düzeni sağlayan hususları, hem de düzeni bozan kişileri ve davranışları ele almıştır. En başta toplum düzeninin sağlanması için bir otoriteye ihtiyaç vardır (Esen, 2007: 172). Toplum düzenini sağlayacak otoritenin ise adaleti gerçekleştiren, adaletsizlikten de kaçınan bir otorite olması gerekir. O toplumsal düzenin bu iki temel kavramını tanımlama ve açıklama ihtiyacı duyar.

Onun adalet ve adaletsizlik tanımları günümüzde de geçerliliğini, korumaktadır. O şöyle der:

Adalet nedir? Bir şeyi yerli yerine koymaktır. Adaletsizlik nedir? Bir şeyi layık olmadığı, kötü bir yere koymaktır (Mevlâna, 2017: 865, Rûmî, 2004:1537).

Adalet nedir? Ağaçlara su vermektir. Adaletsizlik nedir? Dikene su vermektir. Adalet, bir nimeti yerine koymaktır. Her su emen kökü sulamak değildir. Yani hakkı hak sahibine vermektir. Bir şeyi lâyük olmayana vermek ise adaletsizliktir. Adaletsizlik nedir? Bir şeyi konmaması gereken yere koymak. Bu hâl de sadece belâya (felakete) kaynak olur (Mevlâna, 2017: 652, Rûmî, Mathnawi, 2004: 1153)

Görüldüğü üzere, Mevlânâ hiç eskimeyecek evrensel adalet tanımları yaparken, adaletin toplum ve devlet hayatındaki önemini vurgulayan çarpıcı benzetmeler yapmaktadır. Ayrıca siyasal iktidarları felaket kaynağı olduğunu haber verdiği adaletsizlik, haksızlık ve insan hakları ihlallerinin yıkıcı sonuçlarından da sakındırmaktadır.

Mevlânâ, zalim ya da adaletsiz yöneticiyi “*üzerine düşen, görevli ve yükümlü olduğu işi yapmayan*” (Mevlâna, Fihi Mâ-Fih, 2009: 44) olarak tanımlar. Böylece Mevlâna, adaletsizliği tüm topluma karşı işlenmiş bir haksızlık fiili olarak görmektedir. Dolayısıyla, topluma karşı sorumluluklarını, kamusal görevinin gereklerini yerine getirmeyenlerin veya görevlerini suiistimal edenlerin yaptırımı tabi tutulması gerekliliği ortaya çıkar. Bu nedenle gerekli kararları alma, denetim ve yaptırım uygulama yetkilerine sahip idari ve adli makamların görevlerini yapmamaları adaletten uzaklaşmak anlamına gelir. Tersine adil/adaletli kişi ise, yükümlülüğünü, görevini yerine getirendir.

Mevlâna da Konfüçyüs gibi adalet ve hakkaniyet kavramlarını birlikte ele alır. Bu iki değerın kaynağı da ilahidir: *Arş, hakkaniyet ve adaletin kaynağıdır* (Mevlâna 2007: 58; 2004: 530).

Mevlânâ'ya göre adalet ve adaletsizlik birbirine ayna olan zıt kavramlar olup her devirde var olacaktır. Mesnevî incelendiğinde, Mevlânâ'nın adalet ve adaletsizlik kavramlarını kullanırken genelde devlet yöneticilerini muhatap aldığı görülür. Mevlâna her şeyden önce devlet ve hükümetin varlık nedenini adalete bağlar. Ona göre devletler ve yönetimler, millet için, onun huzur ve refahı için vardır. O yöneticilerden, yönetilenlerin ilahî adalet için el açıp, yakarmak zorunda kalmayacakları adil bir yönetimi gerçekleştirmelerini ister. Devletin görevinin, kişilerin maddi refah ve güvenliklerini sağlamanın ötesinde, onların gönüllerinin incinmesine neden olabilecek her türlü adaletsizlikten, hak ihlalinden kaçınmak olduğunu vurgular.

Mevlânâ adaleti “güneşe” benzetir (Mevlâna, 2017: 51) Adaletin güneşe benzemesi, onun gereklerinden ve fonksiyonlarından herkesin eşit şekilde yararlanması tabii bir sonucudur. Dolayısıyla bu ifade, günümüz anayasalarındaki eşit vatandaşlık, kanun önünde eşitlik ve ayrımcılık yasağı gibi ilkeleri akla getirmektedir.

Mevlâna perspektifinden devlet başkanının ve siyasi rejimin işlev ve misyonu hak ve adaleti sağlamaktır: *Ben padişahım, hak ve adalettir işim!* (Mevlâna, 2017: 914).

Mevlânâ bir devlet başkanından bahsederken, “*İhsan ve adalet bayrağını yüceltmış, dünyadan yoksulluk ve ihtiyacı kaldırmıştı*” (Mevlâna, 2007: 79) demek suretiyle, adaletin ve iyi yönetişimin ülkeyi refah ve huzura kavuşturacağına işaret eder.

Ona göre adil yöneticiler ve adalet mensupları ilahi vasıflarla donanmış dünyanın çökmesine mani olan sütunlar gibidirler:

Âlemde mazlumların imdadına yetişen aslan yürekli adamlar vardır.

Onlar, mazlumların sesini duyduklarında hemen Hakk'ın rahmeti gibi yardıma koşarlar.

Dünyanın çökmesine engel olan bu sütunlar, gizli hastalıkların bu tabiileri...

Katıksız sevgi, adalet ve rahmet olup Hak gibi sebepsiz ve rüşvetsiz [yardım edici]dirler (Mevlâna, 2017: .242) .

Adalette binlerce lütuf gizlidir (Mevlâna, 2017: 691, Rûmî, 2004: 1224).

Çağdaş bir siyaset bilimcisi, “zamana karşı en dirençli düzen, insanların adil buldukları düzendir” der (Lipson, 2015: 83). Mevlâna da halkın rızasını ve adaleti gözetmeyen, hukukun üstünlüğüne dayanmayan bir iktidarın sürdürülemeyeceğini açıkça vurgulamaktadır:

Adil olmayan iktidarın, hiçbir gücünün olmadığını gör! Zorla sürdürülen iktidar kalpsiz, ruhsuz ve gözsüzdür. Halk sana verdiği iktidarı bir borcunu geri alır gibi alacaktır. Ödünç aldığın iktidarı Allaha ver de (yani halka adil ve hukukun üstünlüğüne uygun şekilde davran da), O sana herkesin kabul ettiği bir iktidarı başışlasın (Rûmî, Mesnevi, 2004: 1009, IV/2775)

Görüldüğü üzere, kendi dönemlerinin toplumsal, siyasi ve ahlaki krizlerinden ve bunların halk üzerindeki olumsuz etkilerinden rahatsız olan her iki düşünür de,

yönetimlerin halkın rızasını ve güvenini sağlaması için adalete dayanması, sosyal politikalar izlemesi, baskı ve korku odaklı değil de insan odaklı olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

2.4. Dürüstlük ve Doğruluk

Konfüçyüs için kamu görevlerine atamalarda dürüstlük kriterini uygulamak yönetici açısından insanları sevme ve bilgili olmanın göstergesi ve yönetimde başarılı olmanın yoludur.

Fan Chi "Ren'i sordu:

Konfüçyüs dedi ki; "İnsanları sevmektir."

Bilgiyi sordu.

Konfüçyüs dediki; İnsanları tanımaktır.

Fan Chi bunları anlamadı.

Konfüçyüs dedi ki: Dürüst insanları, dürüst olmayanlardan daha üst göreve getir. Böylece dürüst olmayanlar da dürüst olurlar.

Xia dedi ki; Konfüçyüs'ün söyledikleri gerçekten çok anlamlı. Shun hükümdar iken, Halkın içinden Gao Tao'yu seçti ve yüksek bir göreve atadı. O zaman erdemsizler yönetimden uzaklaştılar.

Tang hükümdar iken, halkın içinden Yi Yin'i seçti ve yüksek bir göreve atadı. O zaman, erdemsizler yönetimden uzaklaştılar (Okay, 2017: 70).

Bilgi, insanları tanımak için gerekli bir birikimdir. Bilgi, insanları daha iyi ve daha yakından tanıyabilmek için, en büyük yardımcıdır. Yöneticiler, insanlara görev verirken, kimi hangi göreve atayacaklarını saptarken, bilgi onlara yardımcı olur. Daha doğru karar vermelerine yardım eder. Böylece, erdemli ahlaklı ve dürüst insanlara görev verirler (Okay, 2017: 71).

Lu Beyi Ai şöyle sordu: İnsanlara nasıl saygı, sadakat ve çalışma şevki aşılanabilir?

Konfüçyüs dedi ki: Yöneticiliğinizi onurla yerine getirirsen halk sana saygılı olur. Eğer ana babaya saygı ve şefkat gösterdiğin gibi yönetirsen halkın sadakatini kazanırsın. İyi olanı üstün tutar, yeterli olmayanı eğitirsen halk çalışma şevki kazanır (Confucius, 2019: 62)

Dürüstlük, yolsuzluktan ve onun en bilinen ve yaygın biçimi olan rüşvetten uzak durmayı gerektirir. Bu konu üzerinde Mevlâna özellikle durmaktadır. O, yolsuzluk ve rüşvetin halkla kamu idaresi ve yöneticilere arasında nasıl bir güven bunalımına yol açabileceğinin farkındadır. Bunun için, kendisini anlatırken “*rüşvet ve para padişahı olmadığını*” (Gölpınarlı, Mevlâna Celaleddin, 1999: 226) söyler.

Yine, Mevlâna yönetenleri arı-duru temiz bir su kaynağına benzetir. Temiz su buradan çıkar arığa gelir. Halk onu bulandırmaya çalışsa da o akarsu misali bulanıklığı, pislği alır, götürür. Bu da yöneticinin temiz sudaki pislik misali “yolsuzluklarla” gerektiği gibi mücadele edebilmesi gereğinin vurgulanmasıdır (Şimşekler, 2002: 278).

Rüşvet almamak, yolsuzluğa bulaşmamak bir yönetici için bir haslet olarak değil, en tabii vasıf olarak görülmelidir. Nitekim bir gün Mevlâna'nın yanına bir kişi gelir ve “Falan yönetici hiç rüşvet almadan iş yapıyor; ne değerli bir kişi” diyerek o idareciyi övmeye başlar. Mevlâna ise bu şahsı azarlayarak: “*Git buradan, zaten normal olanı da bu değil mi? Bu yapılması gerekenlerden dolayı hiç insan övülür mü?*” der ve o kişiyi huzurundan uzaklaştırır (Şimşekler, 2002: 279).

Mevlâna yolsuzluğa bulaşan yöneticileri halkın kanını içen vampirlere benzetir:

Ey halkın başına geçip, kanını içen zalim! Bu işten vazgeç de, halkın kanı seni savaşa düşürmesin, senden intikam almasın.”

Halkın malı, onların kanı gibidir. Bunu iyi bil ki, mal beden kuvveti ile elde edilir.

Yine rüşvet alanı fil yavrusu yiyen kişiyle kıyaslar ve anne filin yani halkın yavrusunu yiyenlerden mutlaka intikamını aldığı uyarısında bulunur.

Fil yavrularının anaları kin güderler; bu yüzdendir ki, fil, yavrusunu yiyenlerden intikam alır.

Ey rüşvet yiyen kişi! Sen, fil yavrusunu yiyordun. Sana düşman olan fil kökünü kazır, seni mahveder (Mevlâna, 2002: 16, III/156-159).

Yolsuzluklara bulaşan yöneticileri, halkın er ya da geç dikta yönetimlerinde zorla, demokrasilerde ise seçim yoluyla iktidardan uzaklaştırması gerçeği, Mevlâna'nın yukarıdaki tespitlerini ne kadar güzel teyit etmektedir.

Yine Mevlâna, yaygın bir yolsuzluk çeşidi olan kayırmacılık konusunda da, işlerini halletmek için nüfuzlu kişi arayanları şöyle uyarır: *Yardımlı amcadan, dayıdan değil, Allah'tan iste!* (Mevlâna, 2002:122, V/1497)

Mevlâna'ya göre, *“insanlıktan amaç ilim ve doğruluktur”* (Mevlâna, 2017:410) ve *“doğruluk, her duyunun uyanmasını sağlar”* (Mevlâna, 2017: 286). Bu ise yöneticinin kararlarını doğru almasını temin eder. Mevlâna, *“eğer adil olursan, adalet bulursun ve hileyi, eğriliği bir tarafa bırak”* ifadeleriyle yöneticileri adalete ve dürüstlüğe teşvik eder. Öte yandan dürüstlüğün karşıtı davranışlar ve hukuk dışı yöntemlere karşı da şöyle uyarır: *“İnsanoğlu hile yapar, ama hilesi kendisine tuzak olur”, “Eğer hile yaparsan, eline bir şey geçmez”* (Mevlâna, 2017: 410).

Mevlâna Mesnevi'de özellikle hâkim ve savcılar için en ağır etik ihlallerinden sayılabilecek adli yolsuzluk üzerinde çok durur. Ona göre rüşvet, suç teşkil etmenin yanında hâkim ve savcının lekelenme, utanç kaynağı ve yüz kızartıcı bir fiili, tarafsızlık ve liyakat etik değerlerinin ihlalidir. O şöyle der;

Nice dürüst, bilgili hâkim vardır ki, aç gözlülüğü ve rüşvet yüzünden lekelenmiştir.

Nice bilgili ve iyi karakterli kadı, açgözlülüğü ve rüşvet yüzünden utanca düşer/lekelenir (Mevlâna, 2017: 410).

Altın ve mal gözü bağlayan, kulağı sağır eden büyücüdür. Kılın içindeki kılı gören, bilgisiyle, liyakatiyle kılı kırk yaran hâkim bile mala, rüşvete tamah etti mi, o mal, o rüşvet gözünü bağlar; apaydın günde zalimi mazlumdan (baklıyı haksızdan) ayırt edemez olur (Gölpınarlı, 2011: 30).

Mevlâna'ya göre kamusal görevlerde bulunanlar toplum yararını değil de özel çıkarlarını gözetirlerse tarafsızlık, eşit muamele, adalet ve hakkaniyet gibi iyi yönetim ilkelerinden uzaklaşırlar. O bunu şöyle dile getirir:

Özel çıkar görününce erdem kaybolur: kalpten gelen yüz örtü gözleri kaplar (Rûmi, 2004: 72).

Bilindiği gibi günümüzde yolsuzluğun kabul gören tanımı, *“kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kullanılmasıdır.”* Mevlâna burada, günümüzdeki yaklaşıma eşdeğer bir yolsuzluk tanımı yaparken, aynı zamanda kamu görevlisinin rüşvet eğiliminin, onun tarafsızlığını yitirmesine, dolayısıyla iyi yönetişimin gerçekleşmesine engel olacağını vurgulamaktadır.

O bunu şöyle ifade eder:

Önyargısızlık bilgisizliği bilginlik haline getirir.

Bilgiyi de önyargı kalplerden söker.

Rüşvet almadıkça görücüsün sen.

Tamah ettiğindeyse kör ve köle olursun (Mevlâna, 2017: 270).

Divan-ı Kebir’de ise, yöneticilere aşağıdaki öğütleri dile getirir:

Bilmem ki, insan, kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi ne diye başkası hakkında denemeye kalkışır?

Öfke ve kızgınlığa kapılıp hiç kimseyi çiğneme de; Allah’ın gazabı seni çiğnemesin.

Gurura kapılmanın, büyüklük taslamanın kanını dökmeyen, o kan coşar da seni boğar. (Mevlâna, Seçmeler, 2007: 80-81).

İnsanın “kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmaması” Batıda tanınmış siyasi düşünürlerce de dile getirilen bir doğal hukuk ilkesidir. Mevlâna görüldüğü üzere bu ilkeyi, aynı zamanda yöneticinin otoritesini ve kullandığı iktidar yetkisini sınırlayıcı bir ilke olarak da görmektedir.

Bu itibarla, yönetimde görev alanların dürüst ve doğru olmaları ve bu nitelikteki insanlarla çalışmaları her iki düşünür açısından da iyi yönetişimin gereğidir.

2.5. Ehliyet ve Liyakat

Günümüzde, liyakat diğer bir anlatımla mesleki yeterlilik ilkesi, iyi yönetişimin temel unsurları arasında görülmektedir. Liyakata dayalı personel sistemi, iyi yönetişimin diğer ilkeleri ile iç içe geçmiş, iyi yönetişime olumlu katkılar sağlayan rasyonel bir sistemdir (Akran, Çoban, 2005). Bu terimde yer alan liyakat kelimesi sözlükte, bir kimsenin, kendisine iş vermeye uygunluk, yaraşırılık durumu (tdk.gov.tr, 19/06/2017), bir kimsenin, bir işi başarabilmesini sağlayan nitelikleri, layık olma ve yeterlilik (Çağbayır, 2016:3688) anlamlarına gelir. Ehliyet kelimesi ise, ustalık (tdk.gov.tr, 19/06/2017), yeterlik ve iş bilirlilik (Çağbayır, 2016:1738) anlamlarına gelir.

Konfüçyüs açısından atamalarda ve işe almada liyakat ve ehliyeti gözetmek iyi yönetişimin temelidir. Konfüçyanizm’e göre kamu yönetiminde tüm bürokratik ilişkiler ahlaki sözleşmelerle yürütülmelidir ve yöneticilerin seçimi zenginliğe ve

aileye göre değil erdem, kültür, yetenek ve yetkinlik gibi değerlere göre yapılmalıdır (Yung, 2014: 282).

Aşağıdaki alıntı bunu net bir biçimde ortaya koymaktadır:

Ji Ailesi için vekilharç vazifesi gören Zjhong Gong devlet idaresinin esasını (siyaseti) sorunca, Efendi şöyle dedi : « evvela idari görevlerini tek tek belirle, ardından küçük hataların üzerinde durma, nihayet yetenekli kişileri görevlendir.

Görevlendireceğim bunca yetenekli insanı nasıl tanıyacağım?

Yalnızca tanıdıklarına görev ver. Tanımadıklarına gelince, senin tanıdıkların onlara görev verecektir (Konfüçyüs, 2017: 99).

Hiç kuşkusuz kendisi liyakat ve ehliyetine göre tercih edilmiş bir yönetici çalışacağı insanlarda da liyakat ve ehliyeti arayacaktır. Gerçekten de kamu görevlerine liyakat ve ehliyet sahibi kişilerin getirilmesi Konfüçyüs'e göre bir yöneticinin en önde gelen kaygısı olmalıydı. Çin'de sonradan Konfüçyüs'ün görüşleri temelinde kurulan kamu görevine alım ve sınav sistemleri kurumsal olarak bu amaca yönelikti (Cleary, 2009: 172).

Zi Lu devlet idaresinin temelini (siyaseti/hükümeti) sordu.

Konfüçyüs şöyle dedi: Halkına liderlik yapmalı, onları çok çalışmaya sevk etmelisin. Zi lu örnek vermesini isteyince, dedi:

Görevinde hiç bir zaman gevşeklik gösterme (asla yorulma) (Konfüçyüs, 2021: 85, 2017: 99).

Ona göre;

Ülkede yönetim düzgün ise liyakatli insanlar her zaman bir kamu görevi bulabilir. Ülkenin yönetimi kötü ise, liyakatli insan o yönetimin dışında kalacağından herhangi bir ceza alma tehlikesinden uzak kalmış olur (Konfüçyüs, 2021: 23, 2017: 40).

Konfüçyüs'e göre ehliyet ve liyakat'in en önemli unsuru bilgidir. Bilginini amacı ise hizmettir. Bilgi kullanılmak içindir. Kullanıldığı sürece yararlı olur. Ona göre insanlara yararı olmayan bir bilginin, hiç bir değeri yoktur (Okay, 2017: 73).

Konfüçyüs dedi ki; Bir kişi, Şiir Klasifi'nden (Shi Jing) üç yüz şiir okumuş olsa bile, eğer verilen idari görevi iyi yapamıyorsa, başka ülkelere elçi olarak gönderildiğinde tek başına konuşabiliyorsa, o kişinin çok şiir okumasının ne faydası var? (Okay, 2017: 72).

Konfüçyüsçü yöneticilik fikri genel olarak halkın gereksinim ve kaynaklarıyla uyum içinde bilgili bir siyasetin vurgulanmasını ve bu yolla onların desteğinin kazanılmasını içerir (Cleary, 2009:183). Dolayısıyla ülkeyi yönetenlerin mutlaka bilgili kişiler olmaları gerekmektedir. Bilgi insana, iyi ahlaklı olmayı, adil olmayı ve insanları tanımayı öğretir. İnsanları iyi tanıyan bilgili bir yönetici, bilgili kimselere görev verir. Bilgisizleri yanına yaklaştırmaz ve onların kötülüğünden korunmuş olur (Okay, 2017: 74).

Konfüçyüs despot bir yöneticinin yeteneksizliğinden bahsederken, birisi o tutumlu mudur? diye sorar. Konfüçyüs cevap verir:

Halktan yüksek vergiler toplar. Emrindeki memurların da her biri sadece tek iş yapar. Bunun neresi tutumlu olmaktır? (Konfüçyüs, 2021: 16).

Kamuda iyi yönetim ilkelerinin başında gelen liyakat ve ehliyet ilkesi aynı zamanda Mevlâna'nın engin düşünce dünyasındaki temel kavramlardan biridir. Bireylerin mutluluğuna ve toplumda birlik, barış, huzur ve refaha büyük önem veren ve adil bir toplumu hedefleyen Mevlâna, kamu görevlerine liyakat ve ehliyet sahibi insanların getirilmesini söz konusu hedeflere ulaşmanın kaçınılmaz vasıtası olarak görmektedir.

Mevlânâ'ya göre liyakat ve ehliyete dikkat edilmesi, aynı zamanda adaletin gerçekleştirilmesiyle de ilgilidir. O, devletin ve iktidarın geleceğini düşünen devlet adamlarının bu önemli ilkeyi uygulamada tavizsiz davranmalarını ve titizlik göstermelerini bekler. Diğer yandan devlet adamlarının ve yöneticilerin ehil ve uzman kişilerin danışmanlığından yararlanmaları üzerinde de önemle durmaktadır (Ergül, 2019: 194)

Mevlânâ, devlet çarkının uygun şekilde işlemesi, halkın beklentilerine cevap verebilmesi için kamu görevlilerinin liyakatli, ehil ve erdemli kimseler olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. O da Konfüçyüs gibi kamu görevlerinde liyakatsiz kişilerin istihdam edilmesinin tehlikesine “soyuncunun eline kılıç vermek”, “satrançta piyadeyi şahın yerine kor” , “makam elde ettiğini sanır, ama aslında kuyuya düşmüştür” gibi benzetmeler içeren ifadelerle (Mevlâna 2017: 526) özellikle dikkat çeker:

Mevlana da Konfüçyüs gibi devlet başkanının yönetim işinde birinci dereceden yakınında olmaları nedeniyle bakanlar ve bürokratların erdemli ve liyakatli kişiler olmaları üzerinde önemle durur. O, devlet ve hükümet başkanlarının ehil olmayan yanlış kişileri yardımcı ve bakan seçmesinin sonucunu ise, şöyle açıklar: “Devlet başkanı cana benzer, bakan da akla... fesatçı akıl, ruhu kötülöklere götürür” (Rûmî, 2004: IV/1256).

Bu konuyu açmak için Mevlânâ kendisine danışan Firavun’un aklını çelerek, felaketine yol açan veziri Hâmân örneğini verir:

Firavun, Musa’nın sözlerini işittikçe kaç defa yumuşadı, söz dinler hale geldi.

Musa’nın sözleri, öyle sözlerdi ki o eşsiz sözlerin güzelliğini duysa, taştan süt akardı.

Fakat huyu kinden ibaret olan bakanı Hâmân’a danışınca, Hâmân, ona “Şimdiye kadar kraldın... Şimdi aldanıp, bir yırtık elbise giyenin kulu mu olacaksın?” derdi.

Bu söz, Firavun’un camdan evine çarpan mancınıktan atılan taş gibi geliyordu

Musa’nın tatlı sözlerle yüz günde yaptığını, Hâmân bir anda yıkıyordu!
(Rûmî, IV/1240-146).

Mesnevî’de söz konusu hikâyenin ileriki bölümlerinde Mevlânâ Firavun’un danıştığı Hâmân’ın kendisine söylediklerini uzun uzun aktarır. Hikâyenin sonunu şöyle bağlar:

Kısacası Hâmân, o kötü sözlerle bu şekilde Firavun’ u yoldan çıkardı!

Hâmân, ansızın boğazını kesmeden önce mutluluk lokması Firavun’un ağzına kadar gelmişti.

O, Firavun’un talihini yele verdi. Hiçbir kralın böyle bir bakanı olmasın!
(Mevlâna, 2017: 569, IV/2765-2767).

Mevlâna liyakati, bilgi, deneyim ve erdem unsurlarını içeren bir set olarak değerlendirir. Liyakati doğuştan gelen bir ayrıcalıklı özellik olarak değil de öğrenme, bilgi ve deneyimin sonucu olarak görür ve eğitim ve çaba ile kazanılabileceğini kabul eder. Deneyimli olması koşuluyla gençlerin üst düzey görevlere atanmasını onaylar.

Öte yandan “liyakat ve ehliyet” kavramları Mevlâna'nın başyapıtı Mesnevi'nin pek çok hikâyesinde farklı karakterler vasıtasıyla işlenerek adeta eserin bütün satırlarına serpiştirilerek, ruhuna aksettirilmiştir. Mesnevi, Osmanlı'da aydın, yönetici ve asker sınıfını etkileyerek Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş döneminde kamu yönetiminde yönetimde liyakat sistemini tesis edip uygulamasında etkili olmuştur.

Nitekim Osmanlı devletinin yükseliş döneminde Batılı gezgin ve elçilerin soyluluk sisteminin geçerli olduğu kendi devletlerine sıklıkla önerdikleri hususlardan birisi Osmanlı'nın liyakat sistemi olmuştur. Örnek olarak, Kanuni döneminde İstanbul'da görev yapan Avusturyalı diplomat Busbeck (1522-1592) şöyle yazar:

Türk imparatorluğunda her insanın içinde doğduğu şartları değiştirme ve kaderini tayin etme imkanı vardır... Türkler arasında itibar, hizmet ve idari mevkiler kabiliyet ve faziletin (erdem) mükafatı oluyor. Kişi tembel ve sahtekâr ise hiçbir zaman yükselmiyor, küçümsenip hakir görülüyor. Türkler bu nedenle neye teşebbüs etseler başarılı oluyor ve hükmeden bir ırk olarak hâkimiyetlerinin hudutlarını her gün genişletiyorlar.

Bizim usullerimiz ise çok farklı. Bizde meziyete yer yoktur. Her şey doğuma dayanır ve yüksek mevkilerin yolunu açan sadece soylu olmaktır (Busbeck, 2021: 64).

Busbeck, Amasya'da görüştüğü Kanuni'nin etrafında bulunan tüm devlet adamı, bürokrat ve komutanların buldukları mevkii kişisel değer ve liyakatleri ile elde ettiklerini özellikle vurgulamaktadır:

Sultanın karargâhı çok kalabalıktı. Hizmetkârlar ve yüksek mevki sahibi kimselerle doluydu. Bütün hassa süvarileri, sipahiler, garipler, ulufeciler ve çok sayıda yeniçeriler karargâhtaydı. Bu muazzam kalabalığın içinde tek kişi yoktu ki itibarını kendi şahsi cesaretinden ve meziyetlerinden başka bir şeye borçlu olsun, doğduğu aileden dolayı diğerlerinden farklı kılınsın. Kişiye verdiği hizmetlere ve yüklendiği vazifeye göre saygı gösteriliyor. Bu nedenle üstünlük mücadelesi yok. Herkesin yaptığı işe uygun olarak tayin edildiği bir maaşını var. Sultan vazifeleri ve görülecek hizmetleri bizzat kendisi dağıtıyor. Bunu yaparken o kimsenin servetini ve rütbesini önemsemiyor, namzet olanın şöhretini ve nüfuzunu düşünmüyor. Sadece meziyetlerini göz önüne alıyor, kabiliyetlerini, karakterini ve mizacını tetkik ediyor. İşte böylece herkes layık olduğunun karşılığını görüyor ve makamlarda işlerin üstesinden gelebilecek kişilerle doluyor (Busbeck, 2021: 64).

Osmanlı'da liyakat ilkesine riayet edilen kuruluş ve yükseliş dönemlerinde, devlet mekanizması aksamadan, sistemli ve sorunsuz yürümüştür. Gerçekten de, liyakatsizliği betimleyen adam kayırmacılığın, torpil ve nepotizmin düşman muamelesi gördüğü dönemler Osmanlı devleti için bir yükselme çağı olarak ortaya çıkarken, tersi gerileme ve çöküş çağı olarak tecelli etmiştir (Ergül, 2017: 83).

Her iki düşünürün de ehliyet ve liyakatı iyi yönetim felsefelerinin odak noktası yaptıkları görülmektedir. Kuşkusuz bunda yaşadıkları dönemdeki ağır sosyal, ekonomik ve etik sorunların kaynağında ehliyet ve liyakat sahibi olmayan yöneticilerden kaynaklanan kötü yönetimi gözlemlemeleri etkili olsa gerektir. Bu nedenle Konfüçyüs de, Mevlâna da kötü yönetimden kurtulmanın ve onun yol açtığı sorunlarını gidermenin hareket noktası olarak, bilgi, deneyim, erdem ve etik unsurları içeren uzmanlık (ehliyet) ve göreve yaraşırılık (liyakat) niteliklerine sahip yönetici adayı kişilerin yetiştirilmesi gerekliliğine inanmışlar ve bu uğurda çaba göstermişlerdir.

SONUÇ

İyi yönetim kavramı, yeni ve modern bir kavram gibi ortaya atılmakla beraber aslında kadim iyi yönetim kavramının günümüzde aldığı biçimdir. Kadim bilgeliğin iki evrensel medeniyet düşünürü Konfüçyüs ve Mevlâna'nın insan, erdem, iyi yönetim, adalet gibi konulardaki görüşleri iyi yönetim kavramının içeriğindeki ilkelerle de doğrudan ve sıkı biçimde ilgilidir.

İncelememize konu olan Konfüçyüs ve Mevlâna, aralarındaki medeniyet, coğrafya ve on yedi asrı bulan dönem farkına rağmen yaşam koşulları, karşılaştıkları meydan okumalar ve bunlara önerdikleri çözüm yolları açısından önemli benzerliklere sahiptirler. İnsan sevgisine verdikleri büyük önemle evrensel düzeyde tanınan her iki düşünür de toplum ve devlet yaşamında kişisel ahlak (erdem) ve siyasi etik arasındaki yadsınamaz bağa yaptıkları vurguyla öne çıkmaktadır. İyi yönetim, kötü yönetimin zararları, adalet ve hakkaniyet ile ehliyet ve liyakat onların düşünce dünyalarının merkezinde yer almaktadır. Belirtmek gerekir ki her iki düşünür de kendi medeniyeti içinde bir ekol oluşturmuş ve içinden çıktığı medeniyetin kendisinden sonraki gelişimini önemli ölçüde biçimlendirmiştir.

Gerek Konfüçyüs gerek Mevlâna eserlerinde, insandaki değişmeyen öze hitap etmekte ve toplumsal hayatın temel ilkelerini ve insanlığın kök değerlerini dile

getirmektedirler. Gerçekten de bütün çağlar ve bütün insanlık için geçerli mesajlar veren sayılı bilge-düşünürlerden olan ve yaşayan iki büyük medeniyeti temsil eden bu düşünürler insanı, toplumu, insanlığı, hayatı ve değişmeyen değerleri bütüncül bir tarzda yorumlamaktadır. Her iki düşünürün görüşleri yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası alanlarda yönetilenlerin de katılımını teşvik edici tarzda uygulanabilme imkânına sahiptir.

Her iki düşünür de birey ve toplumların hayatında siyaset ve yönetim olgularının önemini görmüş, bu alanda görev üstlenecek kişilerin nasıl erdemli, ehliyetli ve liyakatli olacakları sorusuna yanıt vermişlerdir. Düşünürler bu konuda eğitimin önemi ve işlevi konusunda muatabıktırlar.

İnsanlığın bu iki bilgelik hazinesi, aralarındaki uzun zaman dilimine ve farklı medeniyetlerden olmalarına rağmen çok yönlü evrensel düşünürler olarak, güncelliğini yitirmeyen düşünceleri ile gerek kamu sektöründe gerekse özel sektörde iyi yönetim alanında da ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Kamuda iyi yönetim ilkelerinin başında gelen insan odaklılık, adalet ve hakkaniyet, dürüstlük ve doğruluk ile ehliyet ve liyakat gibi ilkeler onların engin düşünce dünyalarının temel kavramlar arasında yer almaktadır. Bu da onları insanlığın yönetim alanındaki sorunlarında asırlar sonra bile yol gösterici ve esin kaynağı yapmaktadır.

KAYNAKÇA

- ADAIR, John (2014). **Konfüçyüs ve Liderlik**, çev. Utku Öztürk, İstanbul: bky yayınları,
- AKAR, Birdal (2017). “Mütercimim Takdimi”, Konfüçyüs, **Sözler**, İstanbul: Ötügen Yayınları,
- AKTAN, Coşkun Can, ÇOBAN, Hilmi (2005).“Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri”, C.Coşkun Aktan, **Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme** içinde (ss. 13-40), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ALAM, Muzaffar (2021) .“İslami Olmayan Bir Çevrede İslam Devleti: Babür Örneği”, **Modern Orta Doğu'nun Fikri ve Siyasi tarihi Siyasetname: İslami Bir Devlet İdaresi Teorisi** Editör: Mehrza Boroujerdi, çev. Salim Korkmaz, İstanbul: Albaraka Yayınları, s. 133-152.
- AY, Rahim (2021) .“Konfüçyüşü Ahlak ile İslam Ahlakının Mukayesesi”, **Danışname 2** (Mart/March), 139-174.
- BİLGİN, Beyza (2008). “Mevlâna ve Dünya Kültürüne Etkisi”, **Erdem Dergisi**, Yıl: 2008, Sayı: 50, s. 27 – 50.
- BOJUN, Yang (2021). Sunuş”, **Konfüçyüs, Konuşmalar**, çev. Giray Fidan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- BUSBECK, Ghiselin de (2021). **Türk Mektupları, Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)**, çev. Derin Türkömer, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı.
- CAN, Şefik (2011). **Mevlâna, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri**, İstanbul: Ötügen Yayınları.
- CLEARY, Thomas (2009). **Konfüçüs Düşüncesinin Temelleri**, çev. Sibel Özbudun, İstanbul: Akılçelen yayınları.
- COMMISSION DE VENISE. (2011).“Bilan sur les notions de “Bonne Gouvernance” et de “Bonne Administration”, Strasbourg, 8 avril 2011, **Etude no 470 / 2008**, CDL-AD(2011)009
- CONFUCIUS (2019). **The Analects of Confucius**, Taipei: Taipei conucius Temple.

ÇAĞBAYIR, Yaşar (2016). **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: TİKA yayınları, c.6.

DONG, Xu; WANG, Jun; WEIDONG, Zhao (2022). "The confucian concept of "Governance" and its contemporary value", *Trans/Form/Ação*, 45(spe2) <https://www.scielo.br/j/trans/a/dsMwkHbM7jHLxzffz5PYBtD/>

DUMITRESCU, Corina Adriana (2010). "The Concept of Good Governance in Aristotle's View Part II, Practical Dimensions", **Cogito - Multidisciplinary Research Journal**, 2010/01, 7-11.

ERGÜL, Ergin (2019). **Bir Hukuk ve Siyaset Bilgesi Olarak Mevlâna**, Ankara: Adalet Yayınevi.

ERGÜL, Ergin (2017). "Mevlâna Perspektifinden Kamu Yönetiminde Liyakat ve Ehliyet İlkesi", *Ombudsman Akademik*, (6) , s. 79-105 .

ESEN, Adem (2007). **Mevlana Celeleddin Rumi'nin İktisat Anlayışı**, Konya: Rumi Yayınları.

FETTAHOĞLU, Selahhattin . "Konfüçyüs ve Öğretisi". **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.16 (Ağustos 2004): 305-324.

FÜRÜZANFER, Bediuzzaman (2005). **Mevlâna Celeleddin**, çev. Feridun Nafiz Uzluk), Konya: Konya Valiliği İl, Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

GİRAY, Fidan (2021). "Konfüçyüs Üzerine", **Konfüçyüs, Konuşmalar**, çev. Giray Fidan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

GÖLPINARLI, Abdalbâki (1999). **Mevlâna Celâleddin, Hayatı, Eserleri**, Felsefesi, İnkılap Yayınları, 8.Baskı, İstanbul

HALMAN, Talat (2008). Önsöz, in. Celal Oymak, Nevin Balta, **Düşünce Okyanusu Mevlâna**, Ankara: Kanguru Yayınları, 2. Baskı.

HUYNH-QUAN-SUU, Corinne. "Étymologie du terme "gouvernance", tarihsiz, https://ec.europa.eu/governance/docs/doc5_fr.pdf), erişim tarihi: 4.4.2023.

JOUMARD, Robert (2009). "Le concept de gouvernance", **Rapport n° LTE 0910**, Novembre 2009, <https://hal.science/hal-00489237/document>

A.KADİR, Meriçboyu (2002). **Bugünün Diliyle Mevlâna**, Say yayınları, İstanbul 2002.

- KALKIR, N. (2018). "Konfüçyüs'ün Yönetim Anlayışı Üzerine Bir Analiz", **Current Research in Social Sciences**, 4 (3) , 97-107 . DOI: 10.30613/curesosc.449190
- KONFÜÇYÜS (2017). **Sözler**, çev. Birdal Akar, İstanbul: Ötüken Yayınları
- KONFÜÇYÜS (2021). **Konuşmalar**, çev. Fidan Giray, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- KAO, Jean-Baptiste (1938). **La Philosophie sociale et politique du confucianisme**, Paris: Éditions franciscaines,
- LEWIS, Franklin (2010). **Mevlânâ**, Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı, İstanbul: Kabalcı Yayınları
- LIPSON, Leslie (2015). **Siyasetin Temel Sorunları**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,
- LIU, Sun (2010). "Benevolence key to China's great power status," **Taiwan News**, Dec 26, 2010
- M. RALISIMANANANA, Alexis. (2011). **La théorie de la bonne gouvernance de Platon et ses lacunes**, Université de Toamasina, Faculté des Lettres & SH, Mémoire du Maîtrise http://biblio.univ-antananarivo.mg/pdfs/ralisimananaAlexisPHILO_M1_11.pdf
- MEVLÂNÂ, Celeleddin Rumî (2004). **Mesnevi**, Çev. Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları,
- MEVLÂNÂ, Celeleddin Rûmî (1999). **Mektuplar**, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri.
- MEVLÂNÂ, Celeleddin Rûmî (2002). **Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesih**, çev. Şefik Can, İstanbul: Ötüken Yayınları
- MEVLÂNÂ, Celeleddin Rûmî (2013). **Rubâîler**, Haz. H. İbrahim Sarıoğlu, Ankara: DİB Yayınları.
- MEVLÂNÂ, Celeleddin Rumî (2007) **Mesnevi**, çev. Ali Yaver Caferi, Konya: Tablet Yayınları
- MEVLÂNÂ, Celeleddin Rumî (2007). **Divanı-ı Kebirden Seçmeler (Seçmeler)**, Haz. Bekir Şahin, Konya: Rûmî Yayınları.

- MEVLÂNÂNA, Celaleddin Rûmî (2009). **Fihî Mâ-Fih**, çev. Abdülbâki Gölpinarlı (çev.), İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri.
- MEVLÂNÂNA, Celaleddin Rumî (2017). **Mesnevî-i Ma'nevî**, çev. Derya örs, Hicabi Kırlangıç, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu başkanlığı.
- MEVLÂNÂNA, Celaleddin Rumî (2008). **Rubailer**, Çev. Şefik Can, İstanbul: Kırkambar.
- MEVLÂNÂNA, Celaleddin Rumî, (2014). **Mesnevi Tercemesi ve Şerhi**, çeviri ve şerh: Abdülbaki Gölpinarlı, I.-II. Cilt, İstanbul: İnkılap Yayınevi
- MEVLÂNÂNA, Celaleddin Rumî. (2002). **Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi**, cilt, I, II, III, çev. Şefik Can, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- MEVLÂNÂNA, Celaleddin Rumî. (2009). **Dîvan-ı Kebir, Seçmeler**, çev. Şefik Can, c.1,2,3, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- NATIONS UNIS (2023). "À propos de la bonne gouvernance", **Le HCDH et la bonne gouvernance**, <https://www.ohchr.org/fr/good-governance/about-good-governance>).
- OKAY, Bülent (2017). **Konfüçyüs ve Çin Felsefesinin Temelleri**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- OMBUDSMANLIK (2020). **İyi Yönetim İlkeleri Rehberi**, Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu Yayınları.
- ÖZDAMAR, Mustafa (2010). **İnsanlığın Piri Hz. Mevlâna**, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları
- ÖZDEMİR, İbrahim. (2020). **Mevlâna ve Konfüçyüs Hayatın Anlamı**, İstanbul: akıl fikir yayınları, 3. Baskı.
- RÛMÎ, Djalâl-od-Dîn (2004). **Mathnawî, la quête de l'Absolu**, Eva de Vitray-Meyerovitch/Djamchid Mortazavi, Paris: édition du Rocher.
- SEBASTIAN, Jis John (2023). "Philosophical Basis of Governance and Probity", <https://www.clearias.com/philosophical-basis-of-governance-and-probity/> (erişim tarihi: 20.08.2023).
- SERTDEMİR, İlknur. (2021). "Sevgi Anlayışında Düşünsel Ayrımlar: Mevlâna ile Konfüçyüs Öğretilerinde İnsanlık ve Ahlak İlişkisi", **FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)**, 2021 Bahar, sayı: 31, ss. 359-374.

SHAMA, B. (2017) http://idr.cuh.ac.in:8080/jspui/bitstream/123456789/501/6/06_chapter2.pdf

SÜR, Barış(2022). “Konfüçyanizmin Temel Değerleri Üzerine Bir Analiz”, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, 3 (1) , 83-99.

ŞİMŞEKLER, Nuri (2002). “Güncel Bir Yorumla” Mevlâna’ya Göre Yöneticiler, Halk ve Adalet”, **Yeni İpek Yolu**, Özel Sayı, Aralık 2001, Konya, s.277-282.

ŞİMŞEKLER, Nuri (2013). **Mevlana Şiirleriyle Gönle Yolculuk**, Kandil oldum doğudan batıya, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.